

אור וחיות

מבית מעיינותיך | גליון 21 | תשרי ה'תשפ"א

**איך ממליכים את
הקב"ה ללא שופר?**

מאמרו של רבי יואל כהן שליט"א
על ראש השנה שחל בשבת

**המהר"ל במשנת
בעל התניא**

נקודה משותפת מתורתם
על מהות יום ראש השנה

**האמנם נועדה התשובה
רק לרשעים?**

עומק משמעותה
של עבודת התשובה

בפתח הגליון

תוכן העניינים

שופר קרן ליום ההשבת, ש"ק ובה חמור ישיבת
(מפיוטי הקליר לראש השנה)

עומדים אנו בעיצומם של ימים לא־פשוטים לעולם כולו, ולנו כיהודים שומרי תורה ומצוות בפרט, לאחר שמצאנו את עצמנו במהלך השנה האחרונה תחת מציאות שכופה עלינו שינוי מכל הרגיל והקבוע, לרבות בנוגע לסדרי התפילה והלימוד.

ובשעה שהצדדים החיצוניים של הימים הנוראים ושאר חגי תשרי הבעל"ט עשויים להיות בשנה זו שלא כבשנים קדמוניות, מתחדד הצורך בתוספת "אור וחיות" שיעניקו לימים הללו טעם ומשמעות פנימית.

נקודה זו מוצאים אנו בשנה זו כבר בראשיתה, בראש השנה שחל להיות בשבת, שבו אין תוקעים בשופר, למרות כל הידוע על חשיבותו של השופר לבטל מסטין ומקטרג וכו', ובפרט תפקידו המיוחד בהכתרת המלך, כאשר מודגש במשנת החסידות בכלל ובמשנתו של אדמו"ר הזקן בעל התניא בפרט, וממילא עולה השאלה, היכן הם כל עניינים רמים ונעלים אלו בשנה זו. נושא זה, שעסקו בו גדולי הדורות, מבואר בהרחבה במאמר הפותח של גליוננו. אף הוא מכריחנו, בהעדר תקיעה בשופר גשמי, להיזקק לעומק ופנימיות עניינו של השופר.

אמנם כבר לימדנו הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, אשר "טוב מאוד אם ראש השנה חל להיות בשבת קודש. היינו כי בשבת קודש אסור לכתוב, רק לטוב ולחיים יש היתר, כי פיקוח נפש דוחה שבת, אבל ח"ו להפך אסור לכתוב בשבת, ובת דינא - בטל דינא", אמן כן יהי רצון.

בברכת תכלה שנה כזו תחל שנה וברכותיה, ובתוספת אור וחיות.

המערכת

לעילוי נשמת הורינו האהובים
הרה"ח ר' שלום דובער בן הרה"ח ר' אברהם לויק ז"ל
רחל בת הרה"ח הרב שמואל נויטיק ז"ל
ר' שלמה זלמן הלוי בן הרב יוסף זרח פרידמן
בלומה בת ר' מנחם מענדל ונגר
הונצחו עלידי בניהם שמואל ורעייתו טליה
וצאצאיהם: מוריה, אפרת, שלומית,
ריעות ושלוש שלמה
סלבין

לעילוי נשמת
הרה"ח התמים ר' זלמן מרדכי ע"ה
בן הרה"ג הרה"ת הרה"ח ר' אליהו ורביקה ע"ה לוי
נלב"ע ט"ז תשרי ה'תשס"ז
ת.נ.צ.ב.ה

ולעילוי נשמת
ד"ר שפרה נחמה בת ר' מנחם מענדל הלוי
ודבורה ע"ה לוי
נלב"ע י"ז כסלו תשע"ג
ת.נ.צ.ב.ה

3 ראש השנה ללא שופר
ראש השנה שחל להיות בשבת -
מאת החוזר הגה"ח
רבי יואל כהן שליט"א

10 העיקר הוא האילות
"מכתב כללי" מאת
כ"ק אדמו"ר מלובאוויטש זי"ע

13 שתמליכוני עליכם
יסודות מהמהר"ל במשנת
בעל התניא לראש השנה

16 תשובה -
עבודה לצדיקים
מושג התשובה במשנתו
של בעל התניא

21 בדרכי העבודה
הפנימית

מאה ועשרים שנה לשיחתו
של כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע

26 ניצוצות ליום הכיפורים
מאת הרב משה שילת

30 דיונים
באגרת התשובה
שו"ת לב לדעת



יוצא לאור על ידי ספריית מעיינותיך
ת.ד. 36251 ירושלים

www.toratchabad.com

להצטרפות למנוי: 072-2792066
לשליחת תגובות בפקס: 072-2792060
לתגובות ולקבלת הגליון בדוא"ל:
orvechayoot@gmail.com
עריכה: הרב יהודה כהן, הרב ישראל לב,
הרב יצחק קפלן, הרב משה שילת
צויר השער: זלמן קליינמן ז"ל

במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה

כיצד אנחנו ממליכים את הקב"ה למלך - בלי שופר? ♪ מה תפקידם של פסוקי השופרות כשראש השנה חל בשבת? ♪ מה ההבדל המהותי בין השופר במקדש לשופר "במדינה"? מאמר מיוחד לראש השנה שחל להיות בשבת, מאת "החוזר", הגאון החסיד רבי יואל כהן שליט"א

האלוקי במלוכה (שזהו עניין ההכתרה הנפעל בכל שנה על ידי התקיעות) נעשית בקביעות זו מצד עניין השבת עצמו, ולכן אין צורך בתקיעות. ביאור הדברים: מלך אמיתי, הוא אדם מרומם ונעלה מצד עצמו. לדוגמה, על המלך הראשון בישראל, שאול, נאמר⁴ "משכמו ומעלה גבוה מכל העם". מלבד פשוטו של מקרא - שקומתו של שאול היתה גבוהה, תוכנו של כתוב זה הוא⁵ - שבאישיותו היה שאול אדם מרומם ו'גבוה'. דרגת ה'שכם' שלו - הרומזת למידות - הייתה גבוהה ונעלית מהראש ומהמוחין של כל העם, גם מהגדולים שבהם (ומצד רוממות פנימית זו, נשתלשל שגם גופו הגשמי היה גבוה, כפשוטו של מקרא). לאדם מרומם שכזה, למלוך על מדינה ולהנהיג עם, זו השפלה גדולה. אצלנו מקובל לתאר את המלך כאדם שרוצה ומתאווה להשתלט ולהתנשא על אנשים. כלומר, מדובר באדם שבמהותו הפנימית ייתכן שהוא שפל ונחות, שכל

א. מצוות תקיעת שופר בראש השנה קשורה למהותו של היום, כמאמר חז"ל¹ "מצוות היום בשופר". הסיבה לכך היא, מפני שעניינו העיקרי של ראש השנה הוא - להמליך את הקב"ה למלך עלינו, ועיקרה של ההכתרה נעשה על ידי התקיעה בשופר, כדברי הגמרא² "אמרו לפני בראש השנה מלכויות... כדי שתמליכוני עליכם... ובמה בשופר". רבנו סעדיה גאון מבאר, שהקשר בין תקיעת שופר להכתרת הקב"ה למלך הוא, לפי ש"כן עושין המלכים בתחילת מלכותם שתוקעין לפניהם בחצוצרות להודיע ולהשמיע בכל מקום התחלת מלכותם".

על פי זה צריך ביאור בנוגע לראש השנה שחל בשבת, שאין תוקעים בו בשופר - כיצד נעשית הכתרת הקב"ה למלך?

אדמו"ר הזקן בספרו ליקוטי תורה³ כותב, שכאשר ראש השנה חל בשבת, התעוררות התענוג

1. ראש השנה כו, ב.

2. שם טז, א. לד, ב.

3. דרושים לראש השנה דף נו ואילך.

4. שמואל א ט, ב.

5. ראה אור התורה וירא כרך ד תשסד, ב.

אלא שלפי זה מתעוררת השאלה לאיך גיסא - אם בקביעות זו התענוג במלוכה מתעורר מצד עצמו, מדוע בבית המקדש תקעו בשופר גם כאשר ראש השנה חל בשבת¹⁰? ממשיך אדמו"ר הזקן ומבאר¹¹, שבתענוג במלוכה יש כמה דרגות, ועל ידי תקיעת שופר בבית המקדש הצליחו לעורר דרגה נעלית יותר מהתענוג המתעורר בשבת מצד עצמה. ונמצא, שדרגת התענוג הנמשכת על ידי תקיעת שופר במדינה - נמשכת בשבת מצד עצמה, ואילו דרגת התענוג הנמשכת על ידי התקיעות בבית המקדש, נעלית עוד יותר (אלא שתענוג זה היה אפשר לעורר רק על ידי התקיעה בבית המקדש ולא במדינה). זו תמצית ביאורו של אדמו"ר הזקן.

בין מלוכה לממשלה

ב. באחת משיחותיו¹², עמד הרבי זי"ע על נושא זה, העמיק בו והרחיבו. בשורות הבאות נעסוק בביאור הדברים.

מבואר במאמרי חסידות, שהטעם לכך שראש השנה נקבע בא' בתשרי, יום בריאת האדם, ולא בכ"ה באלול, יום בריאת העולם, הוא מפני שדווקא ביום זה הושלמה כוונת הבריאה על ידי אדם הראשון שהמליך את הקב"ה למלך על הבריאה כולה.

לפני בריאת האדם היה הקב"ה מושל על העולם, ורק לאחר שנברא האדם, שקרא¹³ לכל הברואים "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו"¹⁴ והם ענו ואמרו כולם יחד "ה' מלך גאות לבש"¹⁵, אזי נעשה הקב"ה למלך (זהו אחד הטעמים שאומרים ביום שישי ב'שיר של יום' את המזמור "ה' מלך גאות לבש"). ההבדל בין מלוכה לממשלה הוא¹⁶: ממשלה תיתכן גם בעל כרחו של העם. אם למושל יש הכוח והתוקף הנדרשים, הוא

גדולתו היא בכך שהוא מתנשא על אחרים. אבל האמת היא, שההפך הוא הנכון - מלך אמיתי, הראוי להיות מלך, הוא אדם מרומם מצד עצמו, שהמלוכה והנהגת המדינה נחשבים להשפלה עבורו, והוא אינו חפץ בהם.

וזהו עניינה של הכתרת המלך - שהעם מבקשים ומתחננים למלך שימלוך עליהם ומבטלים עצמם אליו, ועל ידי זה מעוררים בו את ההסכמה והרצון למלוך עליהם.

על דרך זה במלכותא דרקייעא: הקב"ה מצד עצמו מרומם לגמרי מעניין המלוכה על הנבראים, לאיך ערוך מרוממותו של מלך בשר ודם. לגבי הקב"ה, כל העניין של בריאת העולם והמלוכה עליו הוא ירידה גדולה. אמנם לגבינו בריאת העולם היא גדולה עצומה, וכפי שחז"ל¹⁶ מפרשים את הכתוב "לך ה' הגדולה" - "זו מעשה בראשית", אולם כל זאת לגבינו, מה שאין כן ביחס אליו יתברך - "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו"¹⁸. לגבי כל הגדולה שבמעשה בראשית והמלוכה על נבראים, זו ענווה והשפלה.

לכן, כדי לעורר אצל הקב"ה את הרצון למלוך עלינו, צריכים אנו לעורר בו את התענוג במלוכה עד שיסכים וירצה למלוך. זהו עניינו של ראש השנה - להכתיר את הקב"ה למלך על ידי קבלת עול מלכותו וההתבטלות אליו. הביטול העמוק המתבטא בהכתרה ובתקיעת שופר, מעורר אצל הקב"ה את התענוג בהתהוות העולם והמלוכה על הנבראים, ועל ידי זה הוא נעשה למלך.

על פי זה מובן, מדוע כאשר ראש השנה חל בשבת אין צורך בתקיעת שופר. שבת זהו זמן שאצל הקב"ה מתעורר התענוג בהתהוות העולם ובמלוכה גם בלי עבודת ההכתרה. בשבת מתגלה שכל מה שנברא בששת ימי בראשית הוא "טוב מאוד"¹⁹, ולכן אין צורך בתקיעת שופר.

10. כמפורש במשנה ראש השנה ריש פרק ד.

11. לקוטי תורה שם נו, ג.

12. שבת פרשת נצבים וילך תשמ"ט.

13. ראה זוהר חלק א רכא, ב. פרקי דר"א פ"א.

14. תהלים צה, ו.

15. שם צג, א.

16. ראה לקוטי תורה שם נו, ב.

6. ברכות נח, א.

7. דברי הימים א כט, יא.

8. ראה מגילה לא, א.

9. בראשית א, לא.

מושל ושולט על העם גם בלי רצונו; מה שאין כן מלוכה עניינה הוא ש"מלכותו ברצון קיבלו עליהם", שהעם מקבל את עול המלכות מרצונו.

רצונו של הקב"ה הוא, שמלכותו תהיה לא באופן של 'ממשלה' אלא באופן של 'מלוכה'. כוונת הבריאה היא, ש"נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"¹⁷, שההתגלות האלוקית בעולם התחתון תהיה קשורה לגדרי הנבראים שבו. לכן הרצון של הקב"ה למלוך על הנבראים הוא לא רק שתתגלה שליטתו וממשלתו על כל הנבראים, אלא שהנבראים התחתונים עצמם יכירו וירצו במלכותו יתברך.

המעלות שבמלוכה זו על הממשלה הן בשתיים: ראשית, כאשר קבלת המלכות וביטולו של העם למלך באים מצד רצונו של העם, אזי הביטול הוא פנימי יותר. כאשר שליטתו של המושל על העם היא בעל כרחו, הרי למרות שהעם בטל ומשועבד למושל, מכל מקום הביטול הוא חיצוני בלבד. העם בטל אליו כי אין לו ברירה, אבל אין לו בזה תענוג ורצון פנימיים; מה שאין כן כאשר העם הוא זה שמכתיר את המלך מרצונו, אזי הביטול והשעבוד למלך נובעים מפנימיותו. שנית, גם מצידו של המלך יש מעלה במלוכה על ממשלה. כאשר המלך מבחין ברצון העם לקבלו למלך ולהתמסר אליו, התענוג והרצון למלוך על העם עמוקים ופנימיים יותר. בדוגמת רב שרואה את תלמידו חפץ ויגע להבין את תלמודו, שהדבר מעורר אצל הרב חשק גדול בהשפעת השכל לתלמיד, ואזי ההשפעה היא עמוקה ופנימית יותר.

על דרך זה בנוגע למלכותו של הקב"ה - התענוג האלוקי במלוכה שמתעורר על ידי שהקב"ה רואה את רצונם של הנבראים במלכותו, הוא תענוג נעלה ופנימי לאיך ערוך מהתענוג במלוכה מצד עצמו. לכן ראש השנה נקבע בא' בתשרי, יום בריאת האדם: לפני בריאת האדם התגלתה בעולם רק ממשלתו של הקב"ה. באופן זה היה חסר בתענוג האלוקי שבהתפשטות האלוקות בנבראים; דווקא ביום א' בתשרי, לאחר שנברא אדם הראשון שהלך וקרא יחד עם הנבראים כולם - "בואו נשתחוה

ונכרעה נברכה לפני ה' עושו" והמליך את הקב"ה למלך, אזי נמשך ונתגלה התענוג והחפץ הפנימי של הקב"ה במלוכה.

על פי זה מתעוררת השאלה בנוגע לראש השנה שחל בשבת: כנ"ל, בקביעות זו מתעורר התענוג האלוקי במלוכה מצד עניין השבת עצמו בלי התקיעה בשופר על ידי בני ישראל. אם כן, לכאורה חסר בגילוי התענוג הפנימי שבמלוכה¹⁸ - לכאורה זה יותר עניין של ממשלה מאשר מלוכה.

אלא שבעומק הדברים, העובדה שבשבת אין תוקעים בשופר, אין משמעותה שבקביעות זו ההכתרה נעשית ללא עבודתם של ישראל; אלא אי-התקיעה עצמה מהווה עניין של עבודה ה' וביטול אליו. ואדרבה, עבודה זו נעלית עוד יותר מהעבודה של תקיעת שופר, והיא המעוררת (בקביעות זו) את התענוג הפנימי של הקב"ה במלוכה, כדלקמן.

עבודת אי-התקיעה

ג. הצמח-צדק בספרו דרך-מצות¹⁹ מבאר, שהסיבה הפנימית לכך שבשבת נאסרה עשיית מלאכה היא מפני שבשבת האדם הוא "עומד לפני המלך בביטול", וכאשר אדם עומד לפני מלך אסור לו לעשות מאומה, וכדברי חז"ל²⁰ ש"המחווה במחוג קמי מלכא" חייב מיתה. כלומר, הגילוי האלוקי המיוחד שמאיר בשבת על האדם גורם לו שייאסר במלאכתו, וכאילו עומד הוא לפני המלך, שכל העוסק בפניו במלאכתו, או אפילו מחווה בידו, חייב מיתה. אמנם גם ביום חול האדם עומד לפני הקב"ה, שהרי "את השמים ואת הארץ אני מלא"²¹ ו"לית אתר פנוי מיניה"²², אבל בכל זאת קיים הבדל בין יום חול לשבת:

18. בפרט שעניין השבת אינו קשור כלל עם עבודתם של ישראל, כדברי חז"ל "שבת מקדשא וקיימא" (ביצה יז, א), מה שאין כן יום טוב שתלוי בישראל "ישראל אינהו דקדשינהו לזמנא" (ברכות מט, א). אם כן לא רק שחסרה התקיעה בשופר, אלא שכל מציאותו של היום אינה שייכת לעבודתם של ישראל.

19. ח, א.

20. חגיגה ה, ב.

21. ירמיה כג, כד.

22. תיקוני זוהר תיקון נז.

17. תנחומא נשא טז.

ביטול זה, עמוק עוד יותר מאשר ההתבטלות המתבטאת בהכרתה. לכן הוא מעורר אצל הקב"ה תענוג פנימי עמוק יותר למלוך על העולם, ועל ידי זה נשלמת הכוונה של הקב"ה שהעולם הגשמי ייעשה לדירה לו יתברך.

שני אופנים אלה בהכרת הקב"ה למלך, היו גם בהכרתה הראשונה מיד לאחר בריאת האדם. כנ"ל (סעיף ב), עד בריאת האדם היה הקב"ה מושל, ואילו גילוי מלכותו של הקב"ה נעשה רק ביום ששי לאחר בריאת האדם, כאשר אדם הראשון קרא לנבראים כולם "בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושהנו". לאחר שהנבראים הכתירו את הקב"ה למלך עליהם, האיר בעולם תענוג אלוקי נעלה הרבה יותר מהגילוי שהאיר בכ"ה באלול. הדבר נרמז בכך, שהעולם כפי שהוא בלי עבודת האדם נברא בכה אלול, ואילו על א' בתשרי, יום בריאת האדם, נאמר "זה היום תחילת מעשיך" - 'כה' רומז להעלם, ו'זה' רומז לגילוי. כמאמר חז"ל²⁴ שכל הנביאים נתנבאו ב"כה" ואילו משה נתנבא ב"זה". 'כה' הוא דמותו של הדבר, ו'זה' משמעותו ראיית הדבר עצמו. אבל למרות זאת, גם ההתבטלות של היום השישי אינה מושלמת. סוף־סוף ישנו העם, וישנו המלך. רק אחר כך, ביום השבת, בו שבת הקב"ה לגמרי ממלאכתו והתגלתה הארתו בעולם ביתר שאת, אזי התבטלו הנבראים ממציאיותם לגמרי - כאדם העומד לפני המלך.

התקיעה במקדש

ד. אלא שעל פי זה, צריך להבין: מדוע בבית המקדש תקעו בשופר גם כאשר ראש השנה חל בשבת? אם במדינה לא תוקעים בגלל הגילוי האלוקי המיוחד ביום זה הגורם להתבטלות מוחלטת, כל־שכן וקל־יחומר שבמקדש לא יכלו לתקוע בקביעות שכזו?

שאלה זו אינה נשאלת רק בנוגע לבית המקדש, אלא היא נוגעת גם לימינו. אף שבראש השנה שחל בשבת איננו תוקעים בשופר, מכל מקום את פסוקי השופרות אנו אומרים. הטעם לכך

ביום חול האלוקות היא בצמצום ובהתעלמות, וכביכול האדם אינו עומד לפני המלך ולכן מותר הוא בעשיית מלאכה; מה שאין כן בשבת האלוקות מאירה בגילוי יותר והיא מורגשת יותר, ולכן אסורים אנו בעשיית מלאכה.

האמת היא, שכאשר האדם עומד לפני המלך לא רק שהוא אסור בעשיית מלאכה, אלא שהוא אף אינו מסוגל לעשות מלאכה. הוא עומד לפני המלך, וכאשר עומדים לפני המלך קיים רק דבר אחד - המלך. כל מציאותו האישית של האדם בטלה בשעה זו.

ונמצא, שיש שני סוגי ביטול למלך:

ישנו הביטול המתבטא בפעולת ההכרתה. האדם משתחוה למלך ומראה לו את גודל ביטולו, וככל שהאדם בטל יותר, הרצון והתענוג של המלך במלוכה גדולים יותר. באופן זה, האדם אמנם מבטל את עצמו ומשתחוה למלך, אבל סוף־סוף עדיין נשאר הוא במציאותו. האדם הוא אדם לעצמו וביטולו למלך זה דבר נוסף על מציאותו. יתירה מזו, לא רק שהאדם והביטול הם שני דברים, אלא אף בתנועת הביטול עצמה מורגשת מציאותו של האדם. האדם עושה מעשה המבטא ביטול, זו עשייה שלו;

וישנו הביטול של אדם העומד לפני המלך. כאשר האדם עומד לפני המלך, הוא מאבד את כל מציאותו כאדם, עד שהוא אינו מסוגל אף לבטא תנועה של ביטול והשתחויה.

זהו תוכנה המיוחד של עבודת האדם בראש השנה שחל בשבת: בקביעות מיוחדת זו²³, יהודי צריך לעבוד ולהתעלות, להתבונן ולהתעמק בגדולת ה' איך ש"לית אתר פנוי מיניה" ואין ערוך בין הנברא לבורא, עד שירגיש עצמו כעומד לפני המלך, שכל מציאותו בטלה ו'אובדת' ואין ביכולתו אף להכתיר את הקב"ה! הוא צריך להרגיש שאין מי שיכתיר. כל המושג של הכתרה אינו שייך כעת. הוא בטל כל כך, עד שאינו מסוגל לקחת שופר ולתקוע ולבטא איזושהי תנועה מצדו, גם לא תנועה של הכתרה והתבטלות. ישנו המלך הקב"ה, ומלבדו מאומה אינו קיים.

24. ראה ילקוט שמעוני מטות תשפד, הובא גם בפירוש רש"י ריש פרשת מטות.

23. שהרי מובן שחיבורם של ראש השנה והשבת ביום אחד מוסיף בקדושתו ועבודתו של היום.

הוא²⁵, מפני ש"מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד"²⁶, אם כן התורה נקראת 'מקדש', וכשם שבמקדש תקעו בשופר בראש השנה שחל בשבת, כך גם ב'מקדש' הנצחי, בתורה, קיים עניין התקיעה גם בשבת, ולכן מזכירים אנו את פסוקי השופרות. ולכאורה, כיצד תואם הדבר את המבואר לעיל שאי-התקיעה עניינה עבודה נעלית יותר מתקיעה?

הביאור בזה: לעיל נתבאר, שכאשר האדם עומד לפני המלך אין מקום לביטוי מציאותו כלל, עד שכל המוחווה "קמי מלכא" חייב מיתה. כאשר האדם מרגיש

שהוא עומד לפני המלך, מתבטלת מציאותו לחלוטין, ואם בכל זאת הוא מבטא את ישותו - סימן שאינו מרגיש את המלך והוא חייב על כך מיתה. במה דברים אמורים? כל עוד המלך והאדם הם שתי מציאויות שונות; אזי הבלטת מציאותו של האדם סותרת את הביטול למלך. מה שאין כן כאשר האדם מלכתחילה אינו נידון כאדם עצמאי העומד לפני המלך ובטל אליו, אלא כל מציאותו אינה אלא שעל ידו מתבצע רצון המלך, או אז עשיית האדם אינה סתירה לביטולו. מלכתחילה הוא אינו מציאות כלל. זו לא עשייה שלו כאדם, זו התממשות רצון המלך.

ליתר ביאור, בזהר נאמר²⁷: "מאן 'פני האדון הוי'?" דא רבי שמעון בן יוחאי". מאמר זה תמוה ביותר, איך ייתכן לומר מילים שכאלה?

יש אמרה המקובלת בין חסידים: המלך,

המלך, בזמנים שאינו מופיע בקהל, מניח את כתרו על מתלה. לכאורה, מדוע לא יניח המלך את הכתר על ראשו של אחד מעבדיו הרבים? אלא שאם המלך יניח את הכתר על ראשו של העבד, עלולה להתגנב מאומה...!

ואמרו חסידים, שאם יהיה עבד כזה שירגיש ויחוש שכל מציאותו אינה אלא כמתלה שעליו מניח המלך את הכתר, אזי יוכל המלך להניח את הכתר גם עליו. כאשר העבד מרגיש שאין לו שום מציאות לעצמו כלל ואינו אלא כאחד המתלים הקבועים בקיר העשויים לשמש את המלך, אפשר להניח את הכתר גם עליו. באופן זה, אין זה שמניחים עליו את הכתר כאדם, אלא הוא נחשב כמתלה בלבד.

בזמנים שאינו מופיע בקהל, מניח את כתרו על מתלה. לכאורה, מדוע לא יניח המלך את הכתר על ראשו של אחד מעבדיו הרבים? ההסבר הוא פשוט - אם המלך יניח את הכתר על ראשו של העבד, עלולה להתגנב אל לבו של העבד איזושהי מחשבה זרה וטיפשית, מה שאין כן כאשר הכתר מונח על המתלה, המתלה אינו מהרהר מאומה...!

ואמרו חסידים, שאם יהיה עבד כזה שירגיש ויחוש שכל מציאותו אינה אלא כמתלה שעליו מניח המלך את הכתר, אזי יוכל המלך להניח את הכתר גם עליו. כאשר העבד מרגיש שאין לו שום מציאות

לעצמו כלל ואינו אלא כאחד המתלים הקבועים בקיר העשויים לשמש את המלך, אפשר להניח את הכתר גם עליו. באופן זה, אין זה שמניחים עליו את הכתר כאדם, אלא הוא נחשב כמתלה בלבד.

אצל רבי שמעון בן יוחאי היה ניכר ומורגש שאין לו שום מציאות משלו כלל, וכל כולו אינו אלא שעל ידו נשלם רצון הקב"ה. מלכתחילה לא מורגשת מציאותו כאדם לעצמו. אצל אנשים רגילים, קודם כל מורגשת מציאותו האישית של האדם, אלא שבהמשך, כאשר מתעוררת השאלה: לשם מה נברא האדם? באה התשובה, שכל מציאות האדם נבראה בשביל לשמש את קונו. באופן זה, גם אם האדם יחדיר עמוק בנפשו את מטרת בריאתו ויחשוב על כך בכל עת ובכל רגע, הכרה זו תהיה כדבר נוסף על ישותו העצמית. קודם לכל מרגיש הוא את ה'אני' שלו, ורק אחר כך מתווספת ההכרה במטרת בריאתו; לעומת זאת, אם ננסה להתבונן כיצד 'מסתכל' הקב"ה על מציאות האדם, אזי אצלו מלכתחילה כל עניינו של הנברא אינו אלא לכבודו, לעבוד את ה'. והרגשה זו, כפי שהיא מצד 'למעלה', היא שהייתה

25. ראה אור התורה ראש השנה כרך ה עמ' ב'קיד.

26. ברכות ט, א.

27. חלק ב לח, א. ועל דרך זה מצינו בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג: "וה' בהיכל קדשו - דא רבי יצחק בר לעזר ככנישתא מדרשא דקיסרין".

מורגשת אצל רבי שמעון בן יוחאי. לכן ייתכן לומר "מאן פני האדון הוי"ה? דא רבי שמעון בן יוחאי" - מציאותו אינה משקפת את עצמו כלל, אלא אך ורק את "פני האדון הוי"ה".

ועל דרך זה בנוגע לבית המקדש: במקדש, שהוא המקום המיוחד להשראת השכינה, האיר גילוי אלוקי נעלה שכזה, שמצדו היה מורגש שכל המציאות אינה אלא לשמש את הקב"ה.

כאשר מורגש עניין נעלה כזה, ויחד עם זאת האדם יודע שרצון הקב"ה הוא שבראש השנה יתקע בשופר ולכן לוקח הוא שופר ותוקע, אין זה שהוא התוקע, אלא כל עניין התקיעה הוא שמתקיימת מצוות שופר. כאשר כל עניינו של האדם הוא השתקפות האלוקות, אזי גם עשייתו אינה נוגדת לביטול.

ונמצא, שיש שלוש דרגות בעבודת הביטול וההכתרה של ראש השנה:

(א) עניין ההכתרה שעל ידי התקיעה בשופר. האדם לוקח שופר ומכתיר את הקב"ה למלך, ומבטל ומשעבד עצמו אליו. באופן זה הביטול בא על ידי פעולה של האדם, ואם כן מציאותו עדיין מורגשת. תנועת ההתבטלות עצמה מבטאת את מציאותו - זהו ביטול שקשור בעשייה שלו.

(ב) עניין ההכתרה מצד העבודה של אי־התקיעה בשופר במדינה, בראש השנה שחל בשבת. האדם מתבונן ומתקשר באור האלוקי הנעלה שמאיר בקביעות שכזו, עד שמרגיש כעומד לפני המלך וכל מציאותו בטלה ואובדת ואין מקום לעשייה כלשהי, גם לא זו המבטאת את התבטלותו. הוא חש שאין עוד דבר מלבד המלך.

אבל גם באופן זה, עדיין נשאר גדר המציאות של האדם - הוא אמנם אינו מרגיש כלל את מציאותו, אבל כל זאת מחמת הגילוי העליון שהוא מרגיש. הוא נמצא כביכול 'למעלה מהבריאה', וכאשר נמצאים 'למעלה מהבריאה' אזי בהכרח הבריאה בטלה לחלוטין, וביטוי המציאות מהווה סתירה לגילוי זה. אבל עובדה זו עצמה, שביטוי מציאותו סותר לגילוי, מוכיחה שבדרגה זו עדיין קיים גדר המציאות (כי אם הוא כלל אינו אדם לעצמו, אזי גם תקיעתו אינה חלק ממציאותו, והיא לא תסתור

להתבטלותו)²⁸. אם כן הצד השווה בשתי דרגות אלה הוא, שבשתייהן גדר האדם הוא המציאות שלו, לא המלך; ההבדל הוא רק האם מציאות זו מורגשת או שהיא בטלה לגמרי ומה שמורגש הוא מציאות המלך בלבד (שהרי זה עצמו שהוא מתבטל בפני המלך הוא בגלל שמציאותו עדיין קיימת ולכן בהכרח שיבטל עצמו).

(ג) עניין ההכתרה כפי שהוא בבית המקדש. שם האיר האור האלוקי שלמעלה לגמרי מגדר מציאות העולם והאדם. מצד אור זה, האלוקות והבריאה אינן שתי מציאויות שונות, אלא מלכתחילה כל מציאות הבריאה והאדם לא נבראו אלא לכבודו יתברך. באופן זה, גם מציאות הבריאה אינה סותרת לאלוקות, אלא היא עצמה נעשית בהתאם לכוונה האלוקית. לכן גם פעולת התקיעה בבית המקדש בראש השנה שחל בשבת אינה כתקיעה של מציאות נפרדת, אלא כל משמעותה היא - שרצון ה' מתבצע. ועניין זה קיים גם כעת משחבר בית המקדש, באמירת פסוקי שופרות - "משחבר בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה".

התורה קדמה לעולם

ה. בעומק יותר יש לבאר את העניין על פי דברי הרמב"ם²⁹ בביאור עניינו של המשכן ובית המקדש, ש"עיקר החפץ" בזה הוא שזהו "מקום מנוחת השכינה שהוא הארון"³⁰. הארון עניינו - תורה. ההבדל בין התורה למצוות הוא, שהמצוות הן ציוויים, וציוויים ייתכנו רק כאשר יש אדם שאותו מצווים; בלעדי זאת לא קיים הגדר של מצוות. מה שאין כן על התורה נאמר³¹ שהיא "קדמה לעולם", היא מבטאת עניין שלמעלה מהעולם והנבראים.

28. בדיוק כשם שהשימוש במתלה ותליית הכתר עליו אינם סותרים להעדר תפיסת המקום שלו. הנחת הכתר על המתלה אינה עשייה ופעולה של המתלה, אלא כל משמעותה היא שהמלך משתמש במתלה.

29. בתחילת פרשת תרומה.

30. וראה לקוטי שיחות חלק ד עמ' 1346 הע' 24 וחלק לו עמ' 194, שגם לדעת הרמב"ם שמגדיר (בריש הל' בית הבחירה) את המצווה לבנות מקדש "לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות", עיקר העניין הוא מנוחת השכינה בארון.

31. ראה מדרש תהלים צ, ד. בראשית רבה פ"ח, ב.

המצוות, כציווי, מבטאות את הרצון האלוהי כפי שהוא יורד ומתייחס לנבראים. רק לאחר שיש מציאות של אדם ומציאות של שופר, לדוגמה, אזי ייתכן גדר של ציווי לאדם שייקח את השופר ויתקע בו. מה שאין כן ההלכות כפי שהן בתורה מבטאות דרגה אלוהית נעלית הרבה יותר: ההלכות בתורה אינן כדי שנדע כיצד עלינו לנהוג. בדרגה זו אין אדם ואין שופר; התורה היא חכמתו של הקב"ה כפי שהוא למעלה לגמרי מהעולם, והחכמה וה'סברא' של הקב"ה מחייבות כביכול, שאילו יצויר שיהיה עולם עם מושגים של זמן ושופר, אזי ראש השנה הוא יום כזה שצריך לתקוע בו בשופר.

הראיה לכך היא מהדינים שעליהם נאמר שלא היו ולא יהיו לעולם³² - אם כל ענייני של הלכות התורה הוא רק כדי שהנברא ידע כיצד עליו לנהוג, מדוע קיימות בתורה הלכות שלעולם לא יבואו לידי מעשה? מכך מוכח שהלכות התורה 'קדמו' לעולם. ההלכות הן חכמתו יתברך כפי שהוא למעלה מההתייחסות לנבראים, אלא שעלה ברצונו שהסברות שעלו בחכמתו יתגשמו כביכול ויבואו לידי ביטוי בפועל ובמוחשיות.

אם כן, מצד ענייני המצוות, עד כמה שהאדם יבטל עצמו, סוף־סוף יש לו איזושהי מציאות. כל עניין הציווי הוא שהאדם המצטוו יקיים את הציווי. דווקא מצד ההלכות כפי שהן בתורה מורגש שכל מציאות העולם והאדם אינה קיימת כלל. אין אדם ואין שופר, יש דבר אחד - הקב"ה. זה הכל. וחכמתו של הקב"ה מחייבת, שכאשר יהיה יום כראש השנה - אזי יתקעו בו בשופר. מצד דרגה זו, כל תוכנה של התהוות העולם הוא רק כדי שההלכות שעלו בחכמתו יבואו לידי ביטוי בפועל.

עניינו של הגרון הוא, שרעיונותיו של האדם יוכלו להתבטא. הגרון הוא 'שופר' בלבד שדרכו נשמע הרעיון. אלא שאצל אדם רגיל הגרון הוא השופר דרכו נשמעים הרעיונות האישיים שלו, ואילו אצל משה רבנו עניינו של הגרון היה להשמיע את דבר השכינה - "שכינה מדברת מתוך גרונו"

זהו הביטול המיוחד שהיה מורגש אצל רבי שמעון בן יוחאי. אצל רשב"י היה העניין של "תורתו אומנותו" בדרגה הנעלית ביותר, עד שכל מציאותו הייתה הביטול המיוחד שמצד עניין התורה. ועל דרך שנאמר³³ על משה רבנו - שכינה מדברת מתוך גרונו. עניינו של הגרון הוא, שרעיונותיו של האדם יוכלו להתבטא. הרעיון שעולה בראש האדם אינו כדי שלגרון יהיה מה להשמיע, כמובן; בדיוק להפך - העיקר הוא הבנת והשגת הרעיון במוחו של האדם, אלא שכדי שהרעיון יוכל גם לבוא לידי ביטוי, קיימת מציאות הגרון שעל ידו

משמיע האדם את רעיונותיו. הגרון הוא 'שופר' בלבד שדרכו נשמע הרעיון. אלא שאצל אדם רגיל הגרון הוא השופר דרכו נשמעים הרעיונות האישיים שלו, ואילו אצל משה רבנו עניינו של הגרון היה להשמיע את דבר השכינה. זהו עניינו האמיתי של לימוד התורה לשמה וההתאחדות עמה - שכל מציאות האדם נעשית מציאות של תורה ואלוקות.

על פי זה נבין טוב יותר מדוע בבית המקדש תקעו בשופר גם בראש השנה שחל בשבת. כאשר האדם הוא אדם והשופר הוא שופר, אזי אפילו אם האדם יבטל עצמו לחלוטין, מכל מקום עשייתו (אפילו עשייה שתוכנה ביטול כתקיעת שופר) מבטאת את מציאותו. מה שאין כן בבית המקדש שעניינו "מקום מנוחת השכינה שהוא הארון" - עניין התורה - שם התקיעה היא כפרט מדיני התורה. כל עניינה הוא - שרצונו וחכמתו יתברך התממשו ובאו לידי פועל. זו לא תקיעה של אדם, אלא התממשות רצון ה'. וגם בזמננו, עניין נעלה זה קיים בעבודה של אמירת פסוקי שופרות, פסוקי תורה, הנאמרים גם בראש השנה שחל בשבת.

33. ראה זוהר חלק ג רלב, א.

32. ראה סנהדרין עא, א.



"אל בני ישראל בכל מקום שהם"

מספר פעמים בשנה נהג כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, לרוב לקראת חגים ומועדים, להעלות על הכתב מסר כללי אודות המועד המתקרב, במסגרת מכתב הפונה "אל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם". בכל איגרת כזאת האיר הרבי נקודה אחרת הקשורה בתוכנו של החג.

מכתבים אלו, שנכתבו בשפה פשוטה ובהירה, פורסמו בבמות שונות מתוך שאיפה שיגיעו הן ללומדי תורה ויודעי ספר והן ליהודים שעדיין אינם מדקדקים בקלה כחמורה.

לפנינו אחד ממכתבים אלה, שפורסם לקראת ראש השנה תש"ל.

"תורה" לראש השנה

יש השואלים: אם אמת הדבר שזו תכליתה של הבריאה - איך זה ששומרי התורה והמצוות לכל דקדוקיהם עדיין אינם במספר מכריע? ואיך זה שבני ישראל בכלל הם מיעוט קטן בין העמים? - בא ראש-השנה ומלמד: "זה היום תחילת מעשיך", העיקר אינו הכמות אלא האיכות. "מכתב כללי" לראש השנה, מאת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשכ"ט

אל בני ישראל
אשר בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו
שלום וברכה!

כבר הודגש פעמים רבות שכל הענינים שבתורה - 'תורה' מלשון 'הוראה' - משמשים הוראה בחיי היום-יום. מובן שהחגים מכילים הוראות כלליות וחשובות במיוחד, כל חג בהתאם לתוכנו: חג הפסח, זמן חירותנו, מלמד את מהותה האמיתית של החירות; חג השבועות, זמן מתן תורתנו, מורה לנו בעיקר להבין מהי התורה; חג הסוכות, זמן שמחתנו, נותן לנו תחושה עמוקה והבנה במהותה של השמחה.

ראשי-השנה - המציין את מועד בריאת העולם: "זה היום תחילת מעשיך, זיכרון ליום ראשון" - נותן הוראה כללית על הבריאה ועל תכליתו של כלל בריאת העולם.

* * *

כבר עמדו על כך שראשי-השנה מוגדר "זה היום תחילת מעשיך", בשעה שבצעם ראשי-השנה הוא היום השישי למעשה בראשית.

"זה היום... ראשון": תפלת ר"ה (ר"ה כז, א).

ההסבר לכך ניתן על-ידי חכמינו זיכרונם לברכה: מאחר שהאדם הוא תכליתה וכוונתה הפנימית של הבריאה על כל חלקיה, ומאחר שבבריאת האדם הושלמה כל הבריאה ובאה על מילויה - הרי זה כאילו האדם מייצג את הבריאה כולה, וקודם שנברא כמו לא היתה בריאה כלל.

אך נשאלת השאלה איך אפשר לומר כך, בשעה שיש עולם גדול כל-כך מלבד האדם, כאמור: "מה רבו מעשיך, ה'", "מה גדלו מעשיך, ה'", ואדרבה: בהסתכלות על הבריאה כולה, ובכלל זה האדם, נראה שמין ה'מַדְבֵּר' (האדם) מועט יותר מבעלי החיים, ומועט עוד יותר מן הצומח, ומועט עוד יותר מן הדומם?

התשובה היא - וכאן מתבטאת אחת ההוראות העיקריות של ראש-השנה בקשר לכל הבריאה: לפי סדרו של העולם ה'דומם' מצוי במידה המרובה ביותר, אחריו - ה'צומח', אחריו - ה'חי', ורק לאחר מכן - ה'מדבר'. כל זה כאשר מביטים על הכמות. אולם מבחינת האיכות הסדר הפוך: הדומם, חסר סימני החיים והצמיחה, תופס את המקום הנחות ביותר; למעלה ממנו עומד הצומח, שיש לו תכונת הצמיחה, אך הוא נטול תכונות של חיוניות ותנועה, כמו בעלי-חיים; למעלה ממנו עומדים בעלי-החיים, אלא שהללו עומדים בדרגה נחותה מן האדם, משום שחסר להם שכלו של האדם, הנעלה שבנבראים. כי אף שגם ה'חי' ניחן בתבונה מסוימת - הרי שכלו של ה'חי' אינו עניין כשהוא לעצמו, אלא הוא משרת את צרכיו הטבעיים של בעל-החיים. לעומת זה, שכלו של האדם - אם האדם מתנהג כאדם ולא כבעל-חיים - לא נועד לשרת את צרכיו הטבעיים, כמו אכילה ושתייה ודומיהן, אלא השכל מהווה מטרה לעצמה. יתר על כן, תכליתו ושלמותו של שכל האדם היא לא רק בכך שאין הוא משמש מכשיר בלבד לסיפוק צרכים פיזיים, אלא להפך מבעלי-חיים - כל העניינים כאכילה ושתייה ודומיהן נעשים כלי שרת של השכל, כדי שהאדם יוכל להתקדם בעניינים שכליים ורוחניים מעלה-מעלה.

אולם, זו עדיין איננה שלמותו האמיתית של האדם. השלמות האמיתית מושגת כאשר השכל מביא את האדם להכרה שקיימת מציאות עליונה מן השכל, עד שהשכל מתבטל בפני מי שלמעלה מן השכל.

ביתר בהירות: שלמותו של האדם היא כאשר שכלו מכיר בכך שהאדם, ואיתו העולם כולו, צריכים לשאוף ולהתבטל, והם אכן מתבטלים, לפני הקב"ה, בורא כל העולם המנהיג את כל אשר בעולם.

בראש-השנה הראשון הושגה שלמות זו על-ידי אדם הראשון, שקרא אל העולם כולו מסביב (וגם ביצע זאת): "בואו, נשתחוה ונכרעה, נברכה לפני ה' עושנו".

הקבלה זו אקטואלית בחיי היום-יום שלנו, שצריכים להיות חדורים בה, כפי שיש לראות זאת

ההסבר: ראה בחיי בראשית א, ג. ר"ן לר"ה טז, א. חדא"ג מהרש"א שם כז, א. ד"ה זה היום תש"ד, תש"ט ועוד. הושלמה כל הבריאה: ראה ב"ר (פ"א, ו): כל מה שנברא כ' צריכין עשי'.

"מה רבו... מה גדלו: תהלים קד, כד. שם צב, ו. וראה תו"א נו, ב.

אחת ההוראות העיקריות: עוד הוראות בזה - ראה מכתב דימי הסליחות דשנת תשי"ג, תשט"ו, תשכ"ד.

מבחינת האיכות: להעיר מהענין שמצד האור כל מה שלמעלה יותר הוא בבחי' ריבוי יותר והיפכו מצד הכלים (וביום השמע"צ תער"ג. וראה תו"ח ואוה"ת ר"פ ח"ש ובכ"מ).

ה'חי' ניחן בתבונה: ראה ברכות סא ב. ובכ"מ.

השלמות האמיתית: ראה שיחת יט כסלו דשנת פר"ת. ס' העיקרים מ"ג פ"א (בס' תורת שלום ע' 243).

שקרא: זהר ח"ג ס"פ אמור. וראה ג"כ פדר"א פ"א.

מקביעת 'שיר של יום' שבכל שבוע במשך כל השנה: ביום השישי בשבוע (יום בריאת האדם הראשון) נאמר השיר: "ה' מלך, גאות לְבַשׁ", משום שזה היה הישגו של אדם הראשון, שהכיר מיד בשלטונה של האלוקות, והעלה את עצמו ואת הבריאה כולה לידי התבטלות לפני ה' עוֹשֵׁנו, מלך כל הארץ.

* * *

הלקח הכללי מן האמור - בקצרה:

כאשר אדם מתבונן בחייו, הוא רואה שמרבית חייו וענייניו מופנים לדברים שבמבט ראשון הם גשמיים וארציים, כאכילה, שתייה, שינה ודומיהן, ולהכנות אליהם. הוא רואה עוד שבמין ה'מדבר' גדול בהרבה מספר האנשים ה'ארציים' מאלה ה'רוחניים'. בכלל הוא רואה מסביבו עולם פיזי-חומרי גדול השקוע בעניינים גשמיים. כל זה עלול לעורר ספק, ולמחשבה מוטעית שאולי העניינים החומריים והגשמיים הם העיקר בעולם.

בא ראש־השנה ומלמדנו שהאמת הפוכה לגמרי: אמנם חמישה מימי בראשית וחלק מן היום השישי שימשו לבריאת יצורים רבים ומגוונים, ובכל זאת, דווקא האדם, אשר במונחים של כמות, זמן ומקום הינו חלק זעיר מן הבריאה - הוא העיקר והתכלית של הבריאה כולה. ובאדם עצמו - לא הגוף, שהוא "עפר מן האדמה", הוא העיקר, אלא הנשמה, שהקב"ה החדיר לתוכו ברגע אחד ("וייפח באפיו נשמת חיים"), חלק אלוהי ממעל ממש. רק לאחר שהאדם נברא, עם הניצוץ האלוהי אשר בו, קיבלה הבריאה כולה את ערכה ושלמותה, כך שהאדם מתואר בצדק כ"תחילת" הבריאה, על כל חלקיה - "זה היום תחילת מעשיך".

מכאן נובעת הוראה קרובה יותר: כשמדברים עם יהודים על ההכרח ללמוד תורה ולקיים מצוות בחיי היום-יום, על-פי ציוויו של הקב"ה, בורא העולם, המשגיח על כל אחד ואחת בכל מקום ובכל רגע - יש מי ששואלים: אם אמת הדבר שזו תכליתה של הבריאה - איך זה ששומרי התורה והמצוות לכל דקדוקיהם עדיין אינם במספר מכריע? ואיך זה שבני-ישראל בכלל הם מיעוט קטן בין העמים? - בא ראש־השנה ומלמד, ומדגיש: "זה היום תחילת מעשיך", העיקר אינו הכמות אלא האיכות. כל אדם מסוגל להשפיע על חלקו בעולם, עד שאדם אחד מסוגל להעלות את כל העולם כולו, עד שלא רק הוא לבדו אלא שהכול מסביב יחושו את "ה' מלך, גאות לְבַשׁ", את הכתרת הקב"ה למלך כל העולם כולו.

והרי דבר זה הוא העניין הראשון שבתקיעת שופר: ביטוי של 'הכתרת' הבורא למלך העולם כולו.

* * *

ויהי רצון שכל אחד ואחת, בתוככי כלל ישראל, יבצע את האמור בחלקו הוא שבועולם, כך שעל-ידי צירוף כל החלקים יכיר העולם כולו במלכות האלוקות, ותוגשם ותקויים בקרוב ממש, עם כל תפילותינו, התפילה: "מלוך על העולם כולו כו' וידע כל פעול כי אתה פעלתו כו', ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אלוהי ישראל מלך, ומלכותו בכל מְשֻׁלָּה".

בברכה לכתובה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה,

מנחם שניאורסאהן

השיר: סוף מס' תמיד ובפיה"מ שם.

כאשר אדם מתבונן: ראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש (קרבן לסופה) ד"ה דע כי הקדמונים חקרו.

וחלק מן: ראה רמב"ן בראשית ב, ג. חדא"ג מהרש"א לסנהדרין (לח, ב) ד"ה שעה.

לא הגוף: שיצירתו ארכה כמה שעות (סנהדרין שם).

"עפר... חיים": בראשית ב, ז.

חלק אלוהי ממעל ממש: תניא רפ"ב. וראה איוב לא, ב.

שנת מלכות על ראש

יסודות מהמהר"ל במשנת בעל התניא

מהו ראש השנה - יום הדין או יום ההכתרה?
תשובתו של המהר"ל לשאלה קלאסית זו
זוכה לביאור נרחב בדרושי ראש השנה
ב"ליקוטי תורה" לבעל התניא
• על פי שיעורו של הגאון
החסיד רבי חיים שלום
דייטש שליט"א



טרם נפתח בדברי המהר"ל, וכרקע כללי, נזכיר את השאלה המפורסמת בנוגע לעניינו של ראש השנה - שאלה שנידונה במקורות רבים מספור. כידוע, בראש השנה ישנם שני עניינים כלליים: זהו יום הדין לכל הנבראים, כמבואר כבר בגמרא, ויחד עם זאת ראש השנה הוא גם הזמן של קבלת עול מלכות שמים. השאלה היא, ראשית, כיצד משתלבים שני עניינים אלה יחדיו, ושנית, מה מהם הוא העיקר ומהו הטפל, או בלשון אחרת, מי מהם נובע ממשנהו.

יש שסברו שעיקר עניינו של ראש השנה הוא היותו יום הדין, והקשר לעניין המלכות הוא מפני שהדין שהקב"ה דן את העולם ביום זה הוא מתוקף היותו מלך העולם, אבל אין זה אלא טפל לעיקר עניינו של היום כיום הדין. ועוד אמרו, שאף עבודת קבלת עול מלכות שמים בראש השנה לא באה אלא כדי להינצל מהדין, על ידי שמקבלים את עול מלכותו מכאן ולהבא.

אמנם, מתפילות ראש השנה ועשרת ימי תשובה עולה בפשטות שעיקר עניינו של יום הוא קבלת המלכות, שהרי אמירת מלכות היא מעכבת, ואם שכח "המלך הקדוש" עליו לחזור ולהתפלל. נוסף על כך, בנוסח הברכות המעכבות בתפילות ראש השנה, עיקר האריכות הוא בעניין המלכות, וכל עניינו של יום הדין נזכר רק בברכת הזכרונות. ומכל זה מוכח לכאורה שעיקר הענין בראש השנה הוא קבלת עול מלכות שמים והמלכת ה' למלך.

בכתבי החסידות העוסקים בראש השנה אכן ניתן דגש רב על עניין מלכותו של הקב"ה, ובמשנת חב"ד נתבארו הדברים באריכות כדרכה. במאמר זה נעמוד על הקשר בין ביאורים אלה לתורתו של המהר"ל, שבה ניתן למצוא את יסודות הדברים.

המלכות היא הדין

בספרו גבורות השם (פרק מו) עוסק המהר"ל בהרחבה בביאור עניינם של שלושת הרגלים, ואחר כך מאריך במיוחד לבאר את עניינם של ראש השנה ויום הכיפורים, תוך הדגשת העיקר של הכרת הקב"ה למלך וקבלת עול מלכותו בימים אלה. וזה לשונו:

אמנם ראש השנה ויום הכפורים הוא במה שהוא יתברך מלך ואדון העולם... שהוא יתברך מלך ואדון העולם והכל תחת רשותו. ולפיכך מזכירים באלו ימים מלכותו יותר, וראש השנה הוא יום הדין, כי במה שהוא מלך העולם הוא בעצמו הדין על העולם. היינו, הקשר בין "יום הדין" ל"יום ההכתרה" איננו מקרי, אלא "במה שהוא מלך העולם הוא בעצמו הדין על העולם!"

ומפרש המהר"ל את שיחתו: "כי המלכות הוא הממשלה על העולם, וממשלתו הוא מדת דינו, כי אין הוא יתברך צריך לדון בעדים ובראייה, אבל הוא עד ודיין, ולפיכך במלכותו היא מדת משפטו."

אמנם, נראה כי גם לאחר ההסבר נשארו הדברים סתומים במקצת. בדברי המהר"ל מתבאר רק שהקב"ה אינו זקוק לאמצעים נוספים ("עדים וראייה"), ולכן מתייחס הדין למלכותו, אבל עדיין דרוש ביאור מהו הקשר התוכני בין מלכות ה' לבין הדין והמשפט.

להלן נראה כי דרושי ראש השנה ב"לקוטי תורה" לאדמו"ר הזקן מיוסדים על יסוד זה כי "מה שהוא מלך העולם הוא בעצמו הדין על העולם" (ואמנם, לפי המקובל, ספרי המהר"ל הם מעמודי משנתו של רבינו). בדרושים אלה מתבאר היטב הקשר בין הדברים, באופן ששופך אור חדש על עניינם ומהותו של יום ראש השנה כולו.

המידה האחרונה

בדרוש הראשון בלקוטי תורה על ראש השנה, עומד רבינו על לשון הפסוק (תהלים פא, ד) "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", ומבאר, כי "כל החדשים נקראו 'חדשי השנה', מה שאין כן תשרי נקרא חדש סתם - חידוש כללי לכללות העולמות והתהוותם מאין ליש", והתחדשות זו היא "להיות גילוי מלכותו יתברך".

בראש ובראשונה יום ראש השנה הוא היום שבו נשלמה בריאת העולם, ולכן מהותו וענינו של יום זה הוא - התחדשות הבריאה כולה לשנה נוספת. כשם שהראש שבאדם הוא המקור שממנו נמשכת החיות לכל האיברים, כך יום זה משמש ה"ראש", מקור השפע והחיים, לכל ימי השנה שיבואו. מכך נובע שהוא יום הדין - כי בהיותו מקור המשכת החיות והשפע לשנה כולה, הרי בו מוחלטת ונקבעת מדת החיות והשפע שיקבל כל אחד ואחד מנבראי בראשית במשך השנה.

היחס בין הבורא לנבראים עובר תמיד דרך מידת המלכות, שממנה יורדת ונשפעת החיות של כל העולמות, כנרמז בכתוב (תהלים קמה, ג) "מלכותך - מלכות כל עולמים".

הנה מלכותך מלכות כל עולמים כתיב, פירוש עולמים לשון העלם, שקודם התהוות העולמות היה הוא ושמו בלבד, וכדי שיתהוו העולמות מאין ליש צמצם והעלים אור שפע אין סוף ב"ה, שלא יהיה רק גילוי מלכותו ית', שמגילוי מלכותו ית' לבד הוא שחיים וקיימים כל העולמות עליונים ותחתונים.

פירוש הדברים: מידת המלכות היא האחרונה משבע המידות העליונות, והספירה האחרונה מעשר הספירות (הכוללות, מלבד שבע המידות, גם את שלושת המוחין), ועניינה הוא ההוצאה לפועל והגילוי כלפי חוץ של ההשפעות הנובעות מן הספירות שלמעלה ממנה. במידת המלכות אין דבר מלבד פנייה אל החוץ, בחינת "אין מלך בלא עם".

מנקודת מבט אחרת, מידת המלכות היא כנגד כוח הדיבור, כמו שכתוב (קהלת ח, ד) "באשר דבר מלך שלטון", משום שכשם שהדיבור אצל האדם אינו אלא מוציא לפועל ומביא לידי גילוי אל הזולת את מה שהיה צפון בתוך מחשבתו, כך כביכול למעלה ספירת המלכות מוציאה את השפע האלקי מהכוח אל הפועל ומביאה אותו לידי גילוי אל הזולת - אל הנבראים. על כן בריאת העולם היתה בעשרה מאמרות, היינו באמצעות כח הדיבור, שעניינו השפעה כלפי חוץ, אל הנבראים, ומטעם זה המלכות היא המידה שבה מנהיג הקב"ה את עולמו, כאמור, "מלכות כל עולמים".

האם אתה ראוי?

אך יחד עם הריחוק הרב, הנתינים הם אלה שהופכים את המלך למלך, שהרי, כאמור, "אין מלך בלא עם". על כן, מי שממליך את הקב"ה הם אנו, בני ישראל, בכך שאנו מקבלים את הקב"ה למלך עלינו. הדבר העומד למבחן הוא אפוא - עד כמה אנו עצמנו רוצים ומוכנים לקבל על עצמנו את מלכותו של ה'... זו, אם כן, מהות ה"דין" של ראש השנה - ובלשונו של אדמו"ר הזקן:

ולכן ראש השנה הוא יום הדין, שבו דנין את האדם על מעשיו שעברו בשנה שעברה, כי להיות עוד התחדשות החיות כללי של שנה זו, יש על זה כמה קטרוגים על האדם אם ראוי הוא לכך להיות נמשך על ידו רצון העליון ברוך הוא בגילוי מלכותו ית', מפני כמה פריקת עול, שיש שאינם מקבלים עליהם תמיד עול מלכות שמים באהבה וברצון כי אם לפרקים ועתים מזומנים שזוכר את מלך מלכי המלכים הקב"ה, מה שאין כן כל היום פונה למחשבתו, כל אחד ואחד לפום מאי ידיע בנפשיה...

במשנתו של אדמו"ר הזקן, אם כן, נתאחדו ההמלכה והדין והיו לאחדים, ממש כדברי המהר"ל: "מה שהוא מלך העולם, הוא בעצמו הדין על העולם". הדין הלא הוא על מידת המשכת השפע אל העולם ואל הבריות, והיא גופה מהותה של מידת המלכות, מידת הנהגת העולמות וההשפעה אל העולמות. ומשפטו של האדם על מעשיו ביום ראש השנה, כמה עוסק? במידה שבה קיבל על עצמו את מלכותו יתברך, ובכך נעשה ראוי "להיות נמשך על ידו רצון העליון בגילוי מלכותו יתברך", שהוא גופו המשכת השפע - עליו ועל העולם כולו.

כאן יש להוסיף ולהדגיש את החילוק המהותי בין המשל לנמשל: בעוד האדם רק מגלה באמצעות הדיבור את מחשבתו הנסתרת אל הזולת, הרי אצל הקב"ה הדיבור מאפשר את עצם מציאותו של "זולת". אלמלא הדיבור, כלומר אילו התהוות העולמות היתה באה רק מבחינת מחשבתו ית', אין זאת רק שההשפעה לא היתה מתגלית אל הנבראים (כדיבור האדם שנשאר צפון במחשבתו), אלא שלא היתה יכולה להתקיים כלל מציאות של עולמות ונבראים. מצד הקב"ה עצמו, שהוא אחדות פשוטה, נשללת כל מציאות של "זולת" ואין מקום להתהוות עולמות כ"מציאות" נפרדת. אלא שהמלכות מעלימה ומסתירה את הגילוי האלוהי - "מלכות כל עולמים", לשון העלם, כי "כדי שיתהוו העולמות מאין ליש צמצום והעלים אור שפע אין סוף ב", שלא יהיה רק גילוי מלכותו ית' - ולכן "מגילוי מלכותו ית' לבד הוא שחיים וקיימים כל העולמות עליונים ותחתונים".

מכאן נובע יחס של פער ושל ריחוק בין הקב"ה והנבראים - יחס של מלך ונתינים. מצד אחד, הנבראים תלויים לגמרי במלכותו יתברך, שהיא הנותנת להם את קיומם ומציאותם; ומצד שני, ההשפעה מגיעה מן הבחינה התחתונה והתחתונה ביותר, בחינת "העלם", המסתירה לגמרי את האור שלמעלה ממנה ומעבירה אל העולמות רק השפעה מזערית של חיות מצומצמת.

אין מדובר כאן על קשר של בן לאביו, או בין תלמיד לרבו, שהוא קשר פנימי ומהותי, קשר של רגש ושל הבנה (והוא אכן קיים ברמות אחרות של קשר בינינו ובין הקב"ה). זהו קשר של נתין למלך, של עבד לאדון. העבד איננו אמור להבין דבר בענייני האדון, ואדרבה, ההבנה של העבד רק תזיק לקשר של העבדות. וכך גם בנמשל: בין הנבראים ובין הקב"ה קיים מרחק אינסופי, והקשר היחיד המתקיים ביניהם בענייננו הוא קשר של מלכות, המתבטא בכך שהעולמות מקבלים את עולו ונשמעים למלכותו ית', כעבד אל אדונו.



התשובה

לא לרשעים בלבד!

אחד היסודות הבולטים במשנתו של בעל התניא זי"ע הוא שהתשובה איננה מצוה לחוטאים ופושעים בלבד, אלא דרך עבודה לכל אחד מישראל לכל משך ימי חייו. ואשרי הצדיק הזוכה להיעשות לבעל תשובה – כי אך לשם כך ירדה נשמתו לעולם הזה

והראיה היא, שהרי "תשובה קדמה לעולם.. [ו]אם אין עולם, אין עוון אשר חטא ואין תשובה" (לקו"ת, דרושים לעשי"ת ס, ד), הרי שאין מושג התשובה קשור לעוונות. וגם, "התשובה אינה על עוונות דוקא, שהרי צריך להיות כל ימיו בתשובה" (שם, ראה לג, א), ו"מזה מוכן שתשובה אין על עוונות לבד, דאם כן איך שייך כל ימיו. אך תשובה נקרא ששב מדרכו הראשון שהיה בו, וכמו שאומרים והחזירנו בתשובה שלימה לפניך" (מאמרי אדמו"ר הזקן, הנחות הר"פ ע' כה).

מהי, אם כן, אותה תשובה נעלמת שקדמה לעולם, המלווה את האדם כל ימיו, בין אם חטא ובין אם לא?

"עבירות" דקות

והנה מצינו בספרים אופני תשובה השייכים גם למי שלא נכשלו בעוונות כפשוטם, וכפי שמאריך בסה"ק קדושת לוי (ליקוטים על מס' ברכות):

בגמ' (ברכות לד, ב) במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד. אפשר לומר כי מיירי בבעל תשובה אשר הולך תמיד בדרכי ה' מנעוריו בתמימות גדול ובדביקות גדול, רק מחמת שמדקדק תמיד במעשיו מאוד שלא יטה את עצמו ימין ושמאל מדרך הישר, ולזה האיש בודאי אם יש לו פעם מחשבה זרה, ומכל שכן אם יש לו פניה, ואפילו אם אינו חושב רגע אחד בגדלות הבורא ית', הרי כל זה אצלו עוונות גדולות, כמו שפירש הבעש"ט ז"ל הפסוק (תהלים לב, ב) ואשרי אדם אשר לא יחשוב ה' לו עון...

וכונתו למה שכתב בסה"ק "דגל מחנה אפרים" פ' ויקרא "שמעתי מן אדוני אבי זקני מרן הבעש"ט הק'

התשובה היא מצות עשה מן התורה. הרמב"ם מנאה כמצוה אחת יחד עם הוידוי: "שישוב החוטא מחטאו ויתוודה.... שנאמר כו' והתוודו את חטאתם אשר עשו". אף שבמשך הדורות נקשרו בה הרבה משמעויות, פעולות, סיגופים ותיקונים, בפרק הראשון של איגרת התשובה שב בעל התניא ומחדד את הגדרתה הראשונית: "מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד, כדאי' בגמרא פ"ג דסנהדרין (כה, ב) ובחושן משפט סוף סי' לד לענין עדות, דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה... ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו, הן במצוות עשה הן במצוות לא תעשה".

אולם, הגדרה הלכתית צרופה של זו של עיקר המצוה, כפי שהיא יוצאת מקולמוסו של "הרב" בעל שו"ע², אינה מונעת מן "האדמו"ר הזקן", המולך בעולם פנימיות התורה, להציג את עניינה של התשובה באור שונה, ובאמת אם ישנו דבר שחוזר ונשנה בדרושי החסידות שלו בענין התשובה, הלא הוא הקביעה, שדרישת התורה "ושבת עד ה' אלקיך" איננה אמורה דוקא כלפי החוטאים. "התשובה אינה על עבירות דייקא" (לקוטי תורה נצבים מח, ד), "תשובה אינה מעבירות שבידו דוקא" (שם, דרושים לשבת שובה סו, ג), ו"התשובה אינו דוקא במי שיש בידו עבירות ח"ו, אלא אפי' בכל אדם" (תורה אור מה, א).

1. בטעם הדבר האריכו האחרונים - ראה נ"כ הרמב"ם שם. מנחת חינוך מצוה שסד. ובארוכה - אוצר לקוטי שיחות ח"ד ע' 53 ואילך.
2. וכמו בעוד כמה מקומות בספר התניא, שבהם ניכרת שיטת עיונו ההלכתי של רבינו. ואכמ"ל.

תשובה לכתחילה

אמנם, ההנחה העומדת בבסיס דברים אלו היא שהתשובה היא בהכרח תיקון התנהגות בלתי רצויה בעבר, אלא שהתנהגות זו יכולה להיות "עוון" דק ביותר או אפילו דבר שנחשב בלתי רצוי רק ביחס למדרגה עליונה יותר.

אולם מדברי אדמו"ר הזקן במקומות רבים נראה שלדעתו עבודת התשובה, במהותה, היא עבודה בפני עצמה ללא קשר כלל לעניינים בלתי רצויים, "כי העולם טועים לומר דוקא אנשים פחותי הערך ובעלי עבירות הם הם הצריכים לתשובה, והאמת אינו כן, כי... באמת אמרו זה על אנשים יושבי אהל ולומדי תורה" (לקו"ת, דרושים לעש"ת ס, ד), ויתירה מזו כתב בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי (תורת חיים וארא סה, ב), ש"התשובה אינו אלא בצדיקים דוקא", "ובאמת עיקר התשובה - בצדיקים גמורים דוקא" (מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ע' א'סכה).

וזה לשון כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ באחד ממאמריו (ספר המאמרים תרח"ץ ע' ז): "התשובה היא אחד מהשבעה דברים שקדמו לעולם, להיות כי מהותה ועצמותה היא דרך בעבודת השי"ת... ודבר זה שייך גם בבני תורה ובעלי עבודה בעבודת הלב והמוח, ואדרבא - הנה מהות התשובה הוא בבני תורה ובעלי עבודה ביותר מכמו באנשים בינונים ופשוטים, להיות שהם מוכשרים ומסוגלים יותר מכמו אנשים בינונים".

על פי מה שסיפר הרבי הריי"צ (ספר השיחות תש"ב בלה"ק) ע' מז, נושא זה היה בשעתו אחת הטענות נגד שיטת הבעש"ט, "שגם גאון וצדיק צריכים לעסוק בעבודת התשובה³, ובשיטה זו משפילים כבוד התורה וכבוד תלמידי חכמים. בתורה שבכתב ושבעל פה מוצאים אנו מאמרים רבים שתלמיד חכם הוא יסוד העולם ו"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" והם הם ה"בנאים" האמיתיים, ואילו שיטת הבעל שם

זל"ה על פסוק אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון, היינו שהוא תמיד בדביקות מחשבתו בהשי"ת, ולכן כשנפול ממחשבתו רגע אחד ואינו מחשב בה' נחשב לו לעוון וחטא. וזהו אשרי אדם לא יחשוב ה' - היינו כשאנו חושב ה' לו עון - הוא עוון אצלו, והוא סימן שהוא דבוק תמיד מחשבתו בה' יתברך, ולכן אשרי לו" [ובבעש"ט על התורה פ' שמיני (מקור מים חיים אות ג) הביא עוד ספרים שהביאו פירוש זה בשם הבעש"ט].

וממשיך בקדושת לוי שם:

נמצא בודאי איש כזה הוא בעל תשובה כל ימיו, שתמיד חושב בעצמו שבכל מעשיו אינו יוצא ידי שמים, ובכל פעם מה שמשיג מוחין ושכליות גדולים מעט מהשכליות אשר עבד בהן עד הנה, חושב בעצמו שעד הנה לא עבד ה' כלל, ועושה תשובה, דהיינו שכל מחשבתו שלא יעבוד השי"ת במוחין דקטנות, רק בגדלות, ויודע בעצמו שיש יותר מוחין גדולות אשר עובדין בהן הבורא ית', כמו השכליות דאבותינו הקדושים והשכל דמשה ואהרן, ובודאי השכל שלו הוא כאין נגד שכלם, וממש שאין יוצאין בזה השכל ידי שמים, אבל מה יעשה שאין משיג יותר, ובודאי שהוא בעל תשובה כל ימיו.

אבל הצדיקים גמורים מיירי שבאמת הם צדיקים גדולים והוגים תמיד בתורת ה' יומם ולילה, ועושים מצוות ומעשים טובים תמיד, רק שחושבין בעצמן שלא יש צדיק יותר ממנו. ופירוש גמורים כמו נגמר הדבר, רצונו לומר שהם בעיני עצמן לצדיקים נגמרים, שאינו צריך מעתה לשום דבר, שכבר למד כל הש"ס ועשה מצוות ומעשים טובים הרבה, וחושב בעצמו שאי אפשר להיות עובד ה' יותר ממנו. נמצא מהצדיק כזה ובעל תשובה כנ"ל בודאי הבעלי תשובה גדולים ממנו כנ"ל.

מעין ענין זה נזכר כבר בחובת הלבבות (שער עבודת האלוקים פ"ג): "וכבר נאמר על קצת הפרושים שהיו כל ימיהם בתשובה, מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת האלוקים בכל יום וקיצורם במה שהם חייבים לו מן העבודה בשעבר".

[יש להעיר שבסידורו של שבת (חלק ב, דרוש שלישי פרק ה) מחלק את דברי הקדושת לוי לשתי דרגות. המדרגה הראשונה היא מי שעונו הוא הסחת הדעת ממצאות ה', "לא יחשוב ה' - לא עוון", כפי שכותב בפתיחת דבריו, ולמעלה מזה - מי שאפילו עוון זה אין בו, אלא שביחס להשגתו היום אין עבודתו אמש נחשבת למאומה, ועל זה היא תשובתו].

3. ראה דגל מחנה אפרים (ליקוטים ד"ה לא היה דוד (קו, א)): "שמעתי בשם אא"ז [הבעל שם טוב] זללה"ה, שיש צדיק שחזור מעצמו בתשובה אף שלא חטא כלל וכלל, ומעורר תשובה לכל העולם, וזהו זכיה גדולה אצלו. וזהו לא היה דוד ראוי, כי באמת דוד לא חטא כלל בבת שבע, כמו שאמרו חז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, ואעפ"כ עשה דוד תשובה כדי להורות תשובה ליחידים, היינו ליחיד סגולה היינו תלמידי חכמים, שילמדו הם ממנו לעשות תשובה אף בלא חטא כלל, ונמצא לפי זה שייך שפיר לשון ראוי, כי זהו זכיה ומעלה גדולה, והבן.

טוב עושה אותם לאנשים כאלה שצריכים עוד לחזור בתשובה!

הרוח תשוב אל האלוקים

מהי, אם כן, תשובה זו? "הנה עיקר התשובה הוא כמו שכתוב (קהלת יב, ז) וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָתַנָּה" (לקו"ת האזינו עא, ג). לפי פשוטו, מתפרש פסוק זה על היפרדות הנשמה מהגוף בבוא עת פקודתו⁴. אבל במובן הפנימי זהו תהליך שהוא אפשרי, וגם נדרש, גם במשך חיי האדם עלי אדמות⁵.

כיצד יכול אדם להקדים את המאוחר, ולהחזיר את נשמתו בטרם בוא יום פקודתו? או לאידך גיסא: בחזרת נשמתו לשורשה, כיצד ימשיך לחיות?...

ההבנה בזה נעוצה בהבנת יחס הנשמה אל שורשה: כאשר הנשמה יורדת להתלבש בגוף, אין פירוש הדבר שהיא "עוזבת" את מקומה העליון ועוברת לשכון בגוף הגשמי, אלא גם במשך מאה ועשרים שנות חייו של האדם, הנשמה עדיין נמצאת במקומה הראשוני בעולמות העליונים, שהרי אמרו רז"ל (ראה חולין צא, ב) "מלאך בשליש עולם עומד, והנשמה היא יותר עליונה, ואין תוכל להתלבש בגוף האדם למטה שהוא קטן מהכיל? אלא קצת הארה מן הנשמה היא המתלבשת בגוף, וכל הנשמה כולה היא למעלה בבחינת מקיף" (לקו"ת תורה שיר השירים טז, ג).

עיקר הנשמה, הנמצאת למעלה, נקרא מזל בלשון רז"ל, שאמרו (מגילה ג, א) אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, ואין הכוונה על מזל ממש, שהרי אין מזל לישראל. אלא הכוונה על הנשמה שלמעלה שאינה מלוכשת בגוף, ונקרא מזל מלשון יזל מים מדליו (בלק כד, ז), ונוזלים מן לבנון (שיר השירים ד, טו), שהיא מזלת ומנטפת טיפת השפעה והארה מלמעלה להנשמה המלוכשת בגוף לקשרה ולחברה בגוף⁶.

4. ראה שבת קנ"ג, א. ולהעיר מדרך חיים למהר"ל עמ"ס אבות פ"ב מ"י, ששלימות התשובה היא כשמות מתוך עשיית מצוה, שבאופן זה רוחו שבה אל האלוקים גם מצד עשיית המצוה.

5. ולהעיר ממה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב בעידן חדוותא (ספר השיחות ת"ש "בלה"ק) ע' נד): "איזהו חסיד שוטה? זהו הדוחה את ה"להתענג על הוי"ו" עד לאחר מאה ועשרים שנה... הוא חסיד, מאחר שרוצה להתענג על השם יתברך.. אך מכיוון שאותו חסיד דוחה את ה"להתענג על ה", מכלל שהוא שוטה..."

6. כשם ש"זמר" הוא - מי שמזמר, כך "מזל" הוא - מי שמזיל, כלומר מטיף ומוריד שפע מלמעלה למטה.

בכך מבאר אדמו"ר הזקן את נוסח הברכה "אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא", כי לכאורה סדר הדברים אינו מובן: לפני ש"אתה בראתה" (את הנשמה), הרי אין בכלל מציאות של נשמה, ואם כן בשלב זה אין עדיין על מה לומר "טהורה היא"!

"ולכאורה איפכא הוי ליה למימר - אתה בראתה כו' טהורה היא כו', כי קודם שנבראת לא שייך לקרוא אותה בשם טהורה?! אלא דטהורה היא קאי על חלק הנשמה שלמעלה מן הגוף בבחינת מקיף, שהיא אינה בבחינת בריאה" (שם).

וכך מתפרש המשך נוסח הברכה: "פירוש, מקור הנשמה בעודנה במקור חוצבה נקרא טהורה, כי טהור הוא לשון הארה ובהירות, כענין כעצם השמים לטהור, והיינו לפי שאז היא בחי' אלקות ממש. ואחר כך אתה בראתה הוא כשיורדת משם להתלבש בגוף, שמתחילה נמשכת בעולם הבריאה, ואז היא בחי' נברא יש מאין... ואחר כך אתה יצרתה, בעולם המלאכים [הנקרא עולם היצירה]... עד שנפחתה בי בעולם העשיה ונתלכשה בעולם הזה בגוף החומרי" (שם, דרושים ליום הכיפורים סט, א).

ואם כן "והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה", אין פירושו שהיא תסתלק מהגוף, אלא שבעודה מלוכשת בגוף היא תתדבק בעיקרה ושורשה הנמצא למעלה⁷. במלים אחרות: ה"תשובה" בבחינה זו איננה מתייחסת כלל לעבר אלא להווה: הנשמה במצבה התחתון, כשהיא מלוכשת בגוף, שואפת להגיע אל מצבה העליון, כפי שהיא למעלה.

בין הנשמה בשורשה לנשמה בגוף

השאלה המתבקשת היא, כמובן, מה משמעותה של "תשובה" זו. מה ההבדל התוכני בין מצב הנשמה כפי שירדה להתלבש בגוף לבין הנשמה כפי שהיא בשורשה?

ההסבר הוא:

טרם רדתה להתלבש בגוף הנשמה עומדת בדבקות ובהתבטלות לפני קונה, עד שאיננה נחשבת מציאות לעצמה כלל, "שרוח הנשמה שבגוף היתה תחילה כלולה בעצמות כח רוח אלקי המנפת, כבכלל מאתים מנה, וזהו שאמר אליהו (מלכים ב, ה, וראה זהר ח"ב ס, ב)

7. וראה שם החילוק בין עליית הנשמה למעלה בכל לילה ובין דרגת העליה המדוברת כאן.

חי' ה' אשר עמדתי לפניו, וענין עמידה זו היינו כשהיתה נשמתו עדיין במקורא דכולא... והוא גם כן ענין צרור החיים שנזכר גבי דוד (שמואל א כה, כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, ונקרא בשם צרור, דהיינו שכמו על דרך משל דבר הנקשר שהוא בלתי מופרד ליש ודבר בפני עצמו כלל, וכמו כן הנשמות בעודם שם לפני ה' הם בבחי' ביטול בתכלית ממש והיו לאחדים ממש עם אלקות, ונקרא על שם זה נוני ימא, דהיינו כמשל הדגים שהם לאחדים עם הים וכל חיותם הוא ממנו שהרי לא יוכלו להתקיים בלתי מים כלל, וכך הנשמות כשהם שם אינן בבחי' פירוד כלל ממקורן. וזהו לשון אשר עמדתי לפניו, שעמידה היא בחי' ביטול, כידוע בענין תפלת שמונה עשרה שבעמידה מהאי טעמא" (מאמרי תקס"ב ע' קעד. דרך מצוותיך קנג, א).

"עולם" זה, שבו עומדת הנשמה בהתאחדות גמורה עם מקורה האלקי, הוא עולם האצילות, העליון מארבעת העולמות הרוחניים, שבו - כמבואר בספרי הסוד - נשללת כל מציאות זולת אלקות, כי "איהו וחייוהי חד, איהו וגרמוהי חד". זהו אפוא "מקומו" של שורש הנשמה, עליו נאמר "חי' ה' אשר עמדתי לפניו".

ו"ענין העמידה הכוונה על בחי' הביטול באהבה ויראה, על דרך שרפים עומדים (ישעיה ו, ב), שעמידתם היא בבחי' ביטול. וזהו עיקר קריאת שם עמידה, שרומז על בחינת ביטול, שאם הכוונה על עמידה סתם, הלא אמרו רז"ל (בראשית רבה פרשה סה, א) וכי יש ישיבה למעלה, אלא כנ"ל" (תורת שמואל לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, תרל"ט ע' 10).

אמנם, ברדת הנשמה להתלבש בגוף מתרחקת היא מאור פניו יתברך, וממילא היא מתחילה להרגיש את מציאותה, וככל שיורדת יותר למטה מתרחקת היא עוד ועוד, עד שמתלבשת בגוף הגשמי. מובן אם כן שבהתלבשותה בגוף היא רחוקה מרחק רב מאופן עמידתה למעלה, ממש "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא", וזאת לא רק כאשר היא נתקלת בקשיים ונסיונות בקיום המצוות, "כי גם שיהיה צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה רבה בתענוגים לא יגיע למעלות דביקותו בה' בדחילו ורחימו בטרם ירידתו לעולם הזה החומרי, לא מינה ולא מקצתה, ואין ערך ודמיון ביניהם כלל, כנודע לכל משכיל שהגוף אינו יכול לסבול כו" (תניא פרק לו), "כי הנה נשמת האדם, אפי' הוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים, אעפ"כ אינה בטילה במציאות לגמרי ליבטל וליכלל באור ה' ממש להיות לאחדים ומיוחדים ביחוד גמור, רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו" (שם פרק לה).

כי "אף שהוא עושה טוב ומקיים המצות, עם כל זה יכול להיות עדיין בבחי' יש ודבר, וגם אפילו אהבה עדיין הוא בבחינת 'יש מי שאוהב'. ועיקר התשובה הוא כמו שכתוב והרוח תשוב אל האלקים כו' - דהיינו שירצה לשוב למקורו ושרשו בחי' ישראל עלה במחשבה, והיינו שירצה ליכלל ולדבק בעצמות אור אין סוף ב"ה" (לקו"ת בלק עד, א).

ולכן, "ענין תשובה הוא להשיב את הנשמה למקורה ושרשה שהיתה כלולה במאצילה ב"ה וצרורה בצרור החיים את ה' ממש וירדה ממקום כבודה ונתלבשה בעולם הזה הגשמי, שאפילו כל השגות הרוחניים שמשגת בהתלבשותה בתוך הגוף הם נופלים תחת בחינת זמן ומקום, וצריך להשיבה" (תורה אור מה, א).

זהו אם כן הפירוש במאמר רז"ל "תשובה קדמה לעולם": מהות ה"תשובה" היא חזרה אל השורש האלקי הקודם למציאות העולמות, שם מושרשת הנשמה - "חי' ה' אשר עמדתי לפניו".

מגן עדן לעבודת התשובה

יסודה של עבודת התשובה מתחיל בעצם רדתה של הנשמה ממקום כבודה להתלבש בגוף. משלב זה ואילך היא כבר מתחילה להיות בבחינת "בעל תשובה", "כי בעוד שהיו בגן עדן, היו כולם צדיקים שהיו נהנים מזיו השכינה... ואחר כך בירידתם למטה בגוף נפש הבהמית נעשו בבחינת בעלי תשובה לשוב למעלה, כי יש מסתיר ומעלים, ומחמת זה תגדל הצעקה, והיא בבחינת פנימיות הלב... שהוא למעלה מבחי' צדיקים גמורים שהם מבחי' מוח... והתשובה היא מזה עצמו, בהתבוננו עוצם ריחוקו אשר ירד פלאים כו" (לקו"ת דרושים לר"ה נח, ד).

ההבדל המהותי בין "צדיק" ל"בעל תשובה" הוא אפוא בעצם היחס אל הבורא. הצדיק הוא מי שעבודתו לקונו היא מתוך יחס של קרבה ומתוך שביעות רצון ועונג ממדרגתו הרוחנית, ואילו בעל התשובה הוא מי שהווייתו הרוחנית היסודית היא של ריחוק ופרידה ושל געגוע עמוק אל מקומו הראשון, ועל כן התקרבותו לה' היא בדרך כאב וצעקה.

וגדולים הם ייסוריו של "בעל התשובה" מייסורי הגיהנם, כי "כאשר יתבונן המשכיל על ריחוק זה מגילוי אור אין סוף ב"ה, שכמה צמצומים ועולמות אין מספר המעלימים ומסתירים גילוי אור א"ס ב"ה מקור התענוגים, ירבה בבכיה מאד, כי יש לו לבכות יותר מאשר בוכים עוברים בגיהנם... שהרי... אם על

הסתלקות עונג עולם הבא בוכים, שאינו אלא זיו, מכל שכן וקל וחומר שיש לבכות על סילוק גילוי אור אין סוף ב"ה מקור התענוג... היינו ירידת הנשמה ושעבודה לדאוג ולחשוב בכל עניני הגוף" (לקו"ת נצבים מח, א).

עבודת התשובה עומדת אפוא לא על מעשים רעים שנעשו, ולו בדקות דקות, ולמעשה לא על דבר התלוי בבחירת האדם, שהרי ירידת הנשמה לעולם הזה היא בגזירת עליון - "על כרחך אתה חי". התשובה היא סוג ואופן של עבודה: "ענין התשובה הוא דרך ואופן בעבודת השי"ת, דתשובה פירושה השבה, כמו והרוח תשוב כו" (ספר המאמרים תרצ"ד ע' 156), והיא עומדת על עצם הגעגוע והתשוקה התמידית של הנשמה אל מקורה, המלווה את האדם לכל אורך ימי חייו - "כל ימיו בתשובה".

ובאמת, זוהי המשמעות הפשוטה של המילה "תשובה": אם כל המושג של "תשובה" היה רק ביחס למעשה החטא, היה מתאים יותר לכנותה "חרטה" וכדומה. אולם "תשובה" פירושה - שיבה וחזרה אל המקום הראשון, והרי זה אמור על תשובתם של צדיקים, שתשוקתם היא להשיב את הנשמה אל דרגת הביטול שלה בשורשה העליון.

זוהי עבודתם של עשרת ימי תשובה, שלא ניתנו רק לרשעים אלא לכל אחד מישראל, להיות בהם בבחינת תשובה שלמה - כי "תשובה היא להשיב נפשו שירדה מטה מטה ונתלבשה בדברים גשמיים אל מקורה ושרשה, לדבקה בו ית', לבטל רצונו מפני רצון עליון. ולכן ניתקנו עשרת ימי תשובה ויוהכ"פ גם לצדיקים גמורים⁸, כי זה כל האדם. ועיקר התשובה הוא כמו שכתוב לך אמר לבי בקשו פני כו' פי' פנימית הלב שהלב אומר בקשו פני" (דרושים לשבת שובה סו, ג).

תכלית ירידת הנשמה

ובאמת "תשובה" זו לא זו בלבד שהיא דרך עבודה בפני עצמה כנ"ל, אלא היא התכלית שלשמה ירדה הנשמה ממקום כבודה להתלבש בגוף הגשמי, כדבריו הנחרצים של אדמו"ר הזקן (מאמרים עה"ת ומועדים ע' תשכו) "וכל אדם נברא להיות בעל תשובה אפילו לא עבר שום עבירה מימיו".

ובאריכות יותר בלקוטי תורה (בלק עג, א): "למה

ירדה הנשמה לעולם הזה בכדי שתקבל שכר אחר כך בגן עדן, והלא קודם ירידתה היתה בודאי בגן עדן והיתה נהנה מזיו השכינה, ומהו היתרון על ידי ירידתה? והנה יש על זה כמה תירוצים. אך התירוץ האמיתי הוא כמאמר רז"ל (אבות פ"ד משנה יז) "פה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, וכמאמר רז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד. והנה הנשמות קודם ירידתן לגוף הם בודאי צדיקים גמורים. אך זהו היתרון שלהם בירידתן בגוף, שנעשים בחינת בעלי תשובה, שאז הם למעלה מעלה מצדיקים".

ועל ידי שהנשמה זוכה לעבודת התשובה, היא מגיעה למקום יותר נעלה ממה שהיתה לפני ירידתה למטה, ו"על דרך משל כמו מים ההולכים ממקום למקום, אם בא אחד ומעכב ומסתים שלא יהי' נגררים, אחר כך כשיפתח הסתימה, אזי יורדים המים בכח יותר מכמו שהי' יורד בתחלה". וזהו במקום שבעלי תשובה עומדים כו', ואיתא בזוהר הקדוש מפני שהוא בחילא יתיר, כי מפני שהוא ית' אין סוף ולית מחשבה תפיסא ביה כלל לא היתה הנשמה יכולה להתעלות למהוי אחד באחד, על כן הוצרכה לירד בתוך הגוף, והגוף הוא המעכב, כי הוא מלא תאוות, וכשאדם בוחר בטוב ורוצה להתעלות למדרגה זו למהוי אחד באחד, אזי יכול לבא לבחינה זו, כמשל מים הנ"ל. כי הנשמה בתחילה היתה בבחי' צדיק, ואחר כך כשירדה בתוך הגוף, היא בבחי' בעל תשובה" (מאמרים עה"ת ומועדים שם).

ניתן, אם כן, לסכם ולומר, ששני קצוות לה, לתשובה. מן הקצה האחד הגדר ההלכתי שבו היא מסתכמת בעזיבת החטא, ומן הקצה השני עניינה הפנימי, שבו היא עומדת כסמל לכל עבודתו של האדם עלי ארץ ולתכלית ירידת נשמתו לעולם הזה (בדומה לשני קצוות דומים שמצינו במצות התפילה - כחובה הלכתית יומיומית מחד, וכעבודה רוחנית של דבקות והשתפכות הנפש מאידך).

אך זאת יש לדעת, כי "התשובה של השבת הנפש לשרשה ומקורה, נותן גם הכח לעשיית תשובה על עבירות, עד - שגם התשובה על עבירות תביא ל"והרוח תשוב אל האלקים" (כ"ק אדמו"ר זי"ע, ש"פ תולדות תנש"א).

9. משל זה נמצא גם בלקוטי תורה מסעי צג, ג ובדרושים לר"ה נה, ג, ובאריכות במאמרי תר"מ (לאדמו"ר מהר"ש) ח"ב ע' תקיד, ובספר המאמרים תרצ"ז (לאדמו"ר מוהרי"צ) ע' 250.

8. ראה באריכות לקוטי שיחות ח"ט ע' 206 ואילך בביאור דברי האריז"ל "כל מי שאינו בוכה בעשיית אין נשמתו שלמה" - ביחס לצדיקים.

בדרכי העבודה הפנימית



120 שנה • תרס"א - תשפ"א

מתורת החסידות ומתפעלים מכך, אבל בדרך כלל אין אלו פני הדברים.

אלא שהיום התבוננתי בכך שמשנה רבנו ע"ה משמיע באזני בני ישראל דברים כאלה שבעצם השמעתם בכוחם להביא לידי התפעלות הלב, ולמרות זאת לא התפעלו עד שהיה צריך לומר להם: "שימו לבבכם לכל הדברים האלה" - כלומר: "התפעלו!" מצאתי אפוא בכך לימוד זכות על דורנו: אם משה רבנו ע"ה בדורו היה זקוק לקרוא: "שימו לבבכם" גו' - כלשון שזה כך בדורנו.

עם זאת, עד כדי כך לא ציפיתי: אם כבר קוראים "התפעלו!" - ודאי שיש להתפעל, ובכל זאת אין מתפעלים.

ב

[שאל אחיו ר"מ: הרי בכל זאת יש מעלה בהשכלה של חסידות - שהיא "מדללת" ומזככת את החומריות, והשיב אדמו"ר:] דבר זה מאיר באופן "מקיף" (מלמעלה).

[שאל שוב אחיו ר"מ: האם זה כפי שאדם מתפעל מהתפעלותו של אחר? והשיב כ"ק אדמו"ר:] ב"תורה אור"² נאמר על כך שזה בחינת "מקיף למקיף".

[שוב שאל אחיו ר"מ אם זה כפי שאדם מתפעל מכך שחברו מתנהג טוב, והשיב אדמו"ר:] זה פנימי יותר.

1. דברים לב, מו.
2. פרשת ויחי, נד, ג.

שיחתו חודרת הלבבות של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע בשמחת תורה תרס"א, כפי שנרשמה מפי חסידים שנכחו במקום בשעת מעשה.

השיחה הופיעה (באידיש) בשנת תש"ו בספר תורת שלום, ולאחרונה תורגמה ללשון הקודש על ידי הרב טוביה בלוי שליט"א.

א

היום נחה דעתי בענין מסויים. הרי בדרך כלל, דומה, מעירים ומעוררים, ואילו השומעים אינם מתפעלים ואין להם תחושה שחסר להם משהו. עד כדי כך שיש צורך להגיד במפורש: התפעלו! התרגשו! בעבר לא היה כך, אלא שבכל מאמר חסידות ששמעו, ובדרך כלל היו יודעים אותו על בוריו, היו גם עוסקים במימושו ובהבאתו לידי פועל. הרי אין מאמר חסידות שאין למצוא בו דבר של הדרכה שיש בו להשפיע על האדם הלומדו. בכל ענין של חסידות, בכל ענין אלוקי, היו מתעמקים בו בתפילה, התבוננו בו והיו מתעוררים ומתפעלים. ואילו עתה מתמסרים יותר אל ההשכלה שבחסידות, קולטים את הרעיון השכלי שבמאמר החסידות, אבל מבלי שיהיו לדבר השלכות בעבודת ה'. יתכן מצב שיש לו ידע בענינים והוא מסוגל לדבר בהם, אך כשמגיע לתפילה אין לו "סחורה" לעסוק בה בעבודה שבלב ובהתבוננות המתחייבת בזמן התפילה לצורך עבודה נפשית זו. אין כוונתי לכולכם, יש כאלה המתפללים בתוכן ובהתבוננות

[שאל שוב אחיו ר"מ: מכל מקום אנו רואים שיש מי שעושה הכנה זו - כלומר, שלומד רק את ההשכלה שבחסידות, והוא מתפעל? והשיב אדמו"ר:] נכון, הוא מתפעל, אך כיון שהדבר בא רק בדרך "מקיף", הרי את ה"מקיף" אפשר לעקוף. כלומר: למרות שמתבקשת אצלו מסקנה שכלית חיובית, הרי כאשר מגיע הדבר לפרטים - הוא עלול לפסוח עליהם. בעצם נקודת הענין מתקבל אצלו הדבר כראוי, אבל אין הדבר מגיע לידי פירוט לפרטים. האדם חייב לשנות את עצמו. הכרחי פשוט שבשעת התפילה יהיו בידו פרטים לצורך ההתבוננות: דברים המעוררים אהבת ה', דברים המעוררים יראת ה'. עניין כזה, שיש לו מסקנה והשלכה במצוות עשה או במצוות לא תעשה, כך שיפחד מנדנד איסור ורצונו יהיה באלוקות. יש בכך דרגות שונות - או שרצונו עז באלוקות ואת ההפך אינו רוצה כלל, "אוהבי ה' שנאו רע"³, או שאת הרע אינו שונא כל כך אבל רצונו הוא אלוקות. בכל אופן - הכרחי שתהיה התבוננות הכרחי שאדם ישנה את מצבו, אבל בלי התבוננות לא יגיע לכך, ואין כל תרופת פלא לזה.

רק תשובה מועילה בלי התבוננות, שכן לאחר התעוררות התשובה הוא נעשה שכור בנפשו, ואז אינו חפץ כלל ברע. ברור כי התשובה מסוגלת לעזור, אבל בהדרגה אפשר להגיע לכך, רק על ידי התבוננות.



[אחד הנוכחים שאל: מה עושים כאשר מתבוננים ואין הדבר משפיע על המידות? - כאן התערב אחד בהבעת תרעומת כלפי השואל, והגיב כ"ק אדמו"ר: הנח לו לשאול, אני אכן מעוניין שישאלו, ולשואל השיב כ"ק אדמו"ר:] מצב כזה נוצר מחמת גסות החומר של הגוף. לשם כך יש צורך בהכנות והקדמות, במקצת על ידי סיגופים, וכן יש לבקש עצה על כך (ב"יחידות". המתרגם)⁵. יש בזה ג' מדריגות: "שור", "כבש", ו"עז". "שור" - שור נגח המתפרץ בנגיחה כאשר פוגעים בו, כמו בנימין שיינעס.

[אמר לו אחיו הר"מ: למה לך לנקוב בשמו,

והרי הוא נמצא כאן? והשיב אדמו"ר:] מה אעשה והמלאכה מביאה לידי כך. כבר אמרתי לך פעם שאני המקיש על החלונות להעיר לתפילת הבוקר ("שול קלאפער"). האמינו לי כי אני מתכוון בדבריי גם לעצמי. מי שאינו כולל את עצמו בתוכחתו אינו יכול להוכיח את הזולת.

ובכן, "שור נגח" הוא כמו בנימין שיינעס. הוא עומד עתה ותוהה: "לשמחה מה זו עושה? למה רוקדים כאן? למה מטפסים על הקירות?" כיוון שאינו לומד חסידות - אין שמחת התורה והמצוות מובנת לו כלל.

במאמר מוסגר אספר לכם מעשה: הרה"ק מברדיטשוב התפלל פעם לפני התיבה. המנהג שם היה שאת ברכות השחר אומרים לפני התיבה, והוא דילג על ברכת "שלא עשני גוי". כשנשאל על כך השיב: ברכה זו בירכתי מיד בהקיצתי משנתי כשנזכרתי שאני יהודי. נמצא שיהודי יש לו במה לשמוח תמיד.

- ברם, מאנשים מן הסוג שתואר לעיל אין להתייאש. עצם העובדה שהוא מתפרץ להקשות קושיות מוכיחה שאור הקדושה מאיר בו ונוגע לו.

אדם כזה מתעורר באחד משני האופנים: או שמצבו הרוחני מעיק עליו והוא מתעורר בהתעוררות תשובה, או שהוא, להפך, מתקומם ומתנגד. באדם זה יש לטפל ואפשר לעזור לו, שכן אור הקדושה נוגע בו, ומפני שאינו מסוגל לקלוט אותו הוא מביע התנגדות. כאשר, למשל, אתה אומר ענין אלוקי ובא מיישה ומתאמץ לסתור ולבטל דברך בהתרגשות, הרי, אדרבה, אתו אפשר לפעול משהו. לעומתו, "עז" הוא מי ששום דבר לא מפריע לו, ואין הוא מתפעל כלל, שכן הוא "עז"... התפלל או לא, הניח תפילין או לא, יהיה שמח או לא - לא אכפת לו. לאדם כזה אין אור הקדושה מפריע, למרות שזה בניגוד גמור אליו, משום שאין אור הקדושה מגיע אליו. הוא ואור הקדושה מהווים שני דברים נפרדים.

- (כמו חתנו של קאפל, שלא יעשה תשובה. אני יודע שלך, קאפל, הדבר אכפת מאוד, ואתה בוכה על כך) -

אלוקות יכולה להשפיע על אדם כזה רק על ידי שבירה. אמנם, הקב"ה יכול לעזור לו, אך הוא ית' מסר עצמו, כביכול, אלינו, וכפי שאנו מבינים אותו, כפי שאני מבין אותו, לא ניתן סיוע זה אלא אם כן האדם עצמו פועל כפי הנדרש.

3. תהלים צז, י.

4. = ת"ק.ש. ולחילופין: תכונות האופי, האישיות.

5. כלומר, לבקש עצה מהרבי על כך בעת ה"יחידות".

- [הביט על אחד הנוכחים ואמר: ואתה זקוק לכך. היו מן הנוכחים שהפנו מבטם לאיש זה ואז אמר אדמו"ר: אל תסתכלו עליו] -

אבל כאשר הוא שובר - הוא שובר, חלילה, את הגוף, שכן הוא, יתברך, שייך אל הגוף. מהותו ועצמותו יתברך מתגלה בגשמיות דווקא. הדרגות הגבוהות - "א"ק", "עקודים", "נקודים"⁷ - שייכות אל הנשמה, אך, כביכול, הוא עצמו שייך אל הגוף, שכן יצירת הגוף היא רק "בכוחו ויכולתו"⁸.

[כ"ק אדמו"ר עמד על רגליו ואמר מקירות לבו:] האזינו יהודים כולכם! עליכם לדעת כי כאשר הוא שובר - הוא שובר ח"ו את הגוף. הוא, פשוט, נותן לו יסורים, רחמנא ליצלן, עד שהוא נשבר. הוא אומר לו כך: "שום דבר לא משפיע עליך - הרי אני מלמדך להועיל", וכך הוא "מטפל" ח"ו בגוף. לפיכך אין להמתין עד שהוא ישבור את הגוף - מוטב שהאדם ישבור את עצמו. אין צורך לקבל יסורים ר"ל, שהרי אנו מבקשים אך ורק טוב. היום הרי שמיני עצרת - גם שמחת תורה הוא שמיני עצרת - ובזוהר הקדוש נאמר כי בשמיני עצרת מקבלים את הפתקין, ואין צורך לקבל יסורים ר"ל.

אבל לאדם זה כבר לא יועיל שום דבר, ורק הקב"ה בעצמו יכול לעזור לו, וכיצד הוא עושה זאת? - על ידי שהוא שובר אותו ובכך הוא משפיע עליו. אז הרי אדם זה נשבר באמת, וכבר אין לו את רצונותיו האנוכיים, "אני רוצה את זה, אני רוצה את זה, אני רוצה להיות יהודי ירא שמים, אני רוצה להיות חסיד" - גם את זה הוא רוצה וגם את העולם הוא רוצה, שהרי "אני נמצא בעולם". ברם, שם אין אור הוי"ה שורה, ולכן עליו לשבור את עצמו עד שלא ירצה דבר, עד שיהיה אין ואפס בעיני עצמו. כך האלוקות פועלת ומשפיעה עליו, ואז חייב הדבר להועיל. גם מנשה בן חזקיהו חזר בתשובה, והרי אין לנו גרוע יותר ממנשה שעבר על הכל ובכל זאת עשה תשובה. אבל, למה עשה תשובה? - כי הקב"ה שבר אותו! כאשר הגיע למצב לא טוב עשה תשובה.

6. = אדם קדמא, כינוי בקבלה לדרגא הגבוהה בסדר השתלשלות העולמות.

7. מושגים קבליים המתייחסים לעולמות העליונים.

8. ראה תניא, אגרת הקודש סי' (ק) ב, ב).

מדוע אתם "משלשלים אפרוחים לחיכם"⁹ שכן יבוא אליכם המשיח? - המשיח לא יבוא אלא אם כן אנשים יישברו: ישברו הם עצמם את חומריהם ואנוכיותם - מוטב, ואם לא - ישבור הוא, יתברך!

הרבי¹⁰ אמר שהמשיח יתפרסם בעיתונים. זהו ביטוי ומטבע הלשון, והכוונה היא שכל היהודים יהיו מוכנים לביאת המשיח כמו לעובדה המתפרסמת בעיתונות.

כאשר הדבר נוגע לגשמיות - אז מתעוררים לתשובה. כאשר הדבר נוגע ל"פריזיוו"¹¹, שזה נוגע לגוף, אז נעשה האדם ירא-שמים, אז כבר שומעים עליו.

[אחד מצעירי ה"פריזיוו" החל לבכות בקול ואמר כ"ק:] הוא רק מנגב את הזיעה [הנ"ל בכה יותר ואמר כ"ק:] מאחר שנשבר לבו - ודאי יעבור בהצלחה.

רק הוא עצמו, יתברך, קשור לגוף, שכן "א"ק" אינו "יש" ולכן אין לו שייכות אל הגוף, משום שהוא רחוק לאין-ערוך.

אצל המשכילים של זמננו - והרי החסידים שלנו הם משכילים¹² - נמצא "א"ק" בדירוג נמוך ביותר בסולם הפקידות, אך כפי שאנו יודעים על א"ק - הא! נורא! - "עקודים" - עקוד בכלי אחד, "ברודים", עשר ספירות דאצילות - "חב"ד, חג"ת, נה"י"¹³ [כך לימדני אבי, לומר "נַה"י" ולא "נְה"י". אינני יודע מדוע, אך עלי לומר זאת לכם] כל אלה מהוות רק גילוי אור, ולכן הן שייכות לנשמה, שכן הן רחוקות לאין-ערוך מן הגוף. אבל הוא, יתברך, עצמות המאור, לפניו הכל בהשוואה, ולכן הוא קשור גם בגוף. לפיכך הרי הוא מטפל בגוף האדם. הוא אומר: תן לי את גופך, שגוש הבשר הזה יהא בטל אלי. כפי שאנו רואים לגבי יום הכיפורים, שהקב"ה דורש: "ועניתם את נפשותיכם"¹⁴, חמשה עינויים.

9. תרגום של ביטוי עממי באידיש לציין טיפוח אשליות שווא.

10. הכוונה לכ"ק אדמו"ר הזקן.

11. מועד ההתייצבות לגיוס החובה הטומן בחובו סכנה להילקח לצבא הרוסי.

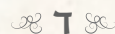
12. בשפה החב"דית, "משכיל" - גדול בהבנת רעיונות החסידות העמוקים (ראה לעיל סעיף א). לעתים נאמר בשמץ של ביקורת.

13. = חכמה בינה דעת, חסד גבורה תפארת, נצח הוד יסוד.

14. ויקרא טז, לא, כג, כז, שם, לב.

אם יכוון אדם בכל הכוונות הנעלות הקשורות ליום הכיפורים ויאכל רק "כזית" אחד - הרי הוא מושלך אל נוקבא דתהומא רבא. הקב"ה רוצה שהגוף יהיה בטל אליו, ואם לאו - הרי הוא שובר ח"ו את הגוף. אז קולט הגוף אותו עצמו יתברך והוא יודע שצריך להתבטל אליו. אראה לכם את הדבר, אך אל נא תתפעלו מן הגשמיות, כי אם מן האלוקות שבה.

- [ביקש צלחת כדי להראות כוח אלוקי בגשמיות, אך לא זכינו לזה, והתחרט ואמר:] אני חושש שמא תתפעלו מן הגשמיות, ולכן חייב אני להעתיק עצמי לענין אחר.



רבתינו היו "בדוגמא שלמעלה". כ"ק אדמו"ר האמצעי כותב שיש צדיקים שהם בדוגמא שלמעלה. נמצא אצלי כתב־יד קדשו שבו כתוב דבר זה. הרבי, כלומר אדמו"ר הזקן - כאשר אנו אומרים סתם "רבנו" אנו מתכוונים לאדמו"ר הזקן - היה מתפלל בכל יום שעתיים: חצי שעה עד "ברוך שאמר", שעה אחת מ"ברוך שאמר" ועד אחרי תפילת שמונה־עשרה, וחצי שעה שירי התפילה. אם יבוא מישהו וישאל האם אדמו"ר הזקן החזיק בידו שעון ובשעת התפילה הסתכל בו - יתבקש לחזור למקומו. הרבי לא הסתכל כלל בשעון ועם זאת - כך שמעתי מאבי - התפלל כל יום שעתיים בדיוק לפי השעון.

[אחד שאל אם גם בשבת היה כך, והשיב:] בשבת נמצאים למעלה מהגבלה, אך בחול היה מתפלל שעתיים, כי כך הוא זמן התפילה למעלה¹⁵ ולכן יצא לו להתפלל כך בלי משים. הרבי ישב כל היום עטור בתפילין, וביום ששי לפנות ערב היה נרדם עם התפילין. הכל יודעים שאסור לישון בתפילין, גם "פיישע" (=פסח) בעל העגלה אינו ישן בתפילין, אך כיוון שאז הוא הזמן שלמעלה הוא "זמן שינה"¹⁶ - נרדם מאליו, כיוון שהיה בדוגמא שלמעלה. כפי שהיה למעלה כך היה אצלו.

גם רבי הלל מפאריטש היה ישן ביום ששי לפני קבלת שבת. הנני מעריך מאוד את רבי הלל, אך אינני "חושדו" עד כדי כך. רבי הלל היה שוכב לישון כיוון שלמעלה הוא זמן "שינה", אבל הרבי היה נרדם מאליו.

[שאל אחד מהו ענין ה"שינה" למעלה - האם זה ענין העלאת העולמות, והשיב:] אינני יודע¹⁷, חשוב כרצונך.



[לאחר מכן אמר לאחיו רמ"מ:] מענדל, מענדל - אותו מענדל שאתה נקרא על שמו¹⁸ היה מענדל אחר לגמרי.

כאשר היה אוכל לחם עם משקה "קוואס"¹⁹ לפני קבלתו אנשים ל"חידות" - כפי שידוע שהיה מונח אצלו במגירתו לחם, וגם "קוואס" עמד שם במקום כלשהו - וכשהיה אוכל זאת כדי שיהיה לו כוח לענות ליהודי או כדי שיהיה לו כוח לעשות דבר מסויים, היה שומע ורואה בלחם וב"קוואס" אלוקות, בבחינת עצמותו יתברך, יותר מבשעת תפילתו - והרי גודל ערך תפילתו ידוע. הייתי מאחל זאת לעצמי ברגע זה. אה! זה ענין נעלה לאין־ערוך.

אני עצמי ראיתי שצדיקים הם בדוגמא שלמעלה. מובן שראיתי זאת אצל צדיקים שזכיתי לראותם. הרי כל יהודי בוכה בערב יום הכיפורים לעת המנחה. [פונה למו"ץ של העיירה:] דוד! אמור לי את האמת: כאשר אתה בוכה בערב יום הכיפורים, אתה זקוק לשם כך להכנה? טבעי שיש אכן צורך בהכנה: יהודי נזכר ומתבונן שהוא יהודי ושעתה ערב יום הכיפורים - הרי הוא פורץ בבכי. אבל האמינו לי - יכולני להישבע על כך אלא שאסור להישבע - שבמו עיני ראיתי אחד שהבכי התפרץ אצלו מאליו בלי כוונה. אומר לכם: היה זה אבי.

17. עניין זה נתבאר במאמר ד"ה מן המיצר תר"ס (מהשנה הקודמת לשיחה זו), וכנראה צריך לפרש: "אינני יודע עתה", ועל דרך "כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריית" (שבת ג, ב) - מהערת כ"ק אדמו"ר זי"ע.

18. כ"ק אדמו"ר הצמח־צדק.

19. משקה מסורתי במדינות מזרח אירופה.

15. ראה תניא, אגרת הקודש סי' א. ולהעיר מזה"א סב, ב. זח"ג קעב, ב.

16. על פי כתבי הארי ז"ל (ראה באריכות בהערת כ"ק אדמו"ר זי"ע במקור).

התבוננות, אהבה ויראה, וכו', הן דברים נאים, אך העיקר הוא לשבור את הגוף. הוא צריך לסגל את עצמו לכך שכאשר הוא רוצה לאכול את פרוסת העוגה לאחר התפילה, לא יהיה מעוניין במתיקות, אלא בסיוע שיהיה לו מכך ללמוד תורה ולהתפלל. אם איננו מסוגל להביא עצמו לידי כך - מוטב שלא יאכל כלל, וירסן את עצמו: "אמנם אתה רוצה - אך לא!".

כאשר ינהג כן מספר פעמים, יוכל לאחר מכן לאכול כפי שצריך. ליותר מזה אינו נדרש, אך אם אינו מסוגל - שלא יאכל.

למשל: מוגשת לפניו פרפרת טעימה לאחר התפילה, והוא יודע שמיד תוגש לפניו ארוחה חמה שתעניק לו כוח ובריאות, כגון לחם וכרוב - הרי עליו להימנע מלאכול את הפרפרת שאין בה צורך לבריאות. כן - בעניני חינוך ושאר ענינים הקשורים בעבודת ה' אין להתחשב באשה ובילדים. גם אם האשה מרימה קולה - אין להירתע, כי לא ייגרם לה נזק. היא צועקת "גזלן! אתה עושה את ילדיי לא יוצלחים" - אל תתרגש, לא יקרה לה כלום. כך גם אם הילד עצמו צועק. אף אתה אמור: עלי לעשות את אשר ציווה עלי הקב"ה, "ולמדתם אותם את בניכם", שהפירוש המעשי הוא - מסור את ילדך לאהר"ע המלמד. יש לדעת כי מה שנראה כאילו היפוכה של הצלחה בדרך הנכונה - הרי זה נובע מן הסטרא-אחרא ומן הקליפות, המסתירות על עצמותו יתברך. הוא עצמו, יתברך, יתגלה אליו ואז יהיה הכל טוב, גם בגשמיות. הרי המשיח יבוא, שכן הוא מוכן כבר לבוא, אלא שעדיין יש לו עסק קטן עם משהו בברבריא²⁰, והוא מצפה שהלה ישלים את המוטל עליו, וכל אחד צריך לחשוב על עצמו שמא הוא הוא אותו משהו.



בטבעי הנני בעל מרה שחורה. כפי שידוע לכל, הייתי מעדיף להיות לעצמי, אך מה אעשה ומלמעלה התגלגל הדבר שאהיה "מעורר לתפילה לבית הכנסת", ואתו, יתברך, אי אפשר להתווכח.

20. על פי שיר השירים רבה פ"ב, ה: "אחד מכם גולה לברבריא ואחד מכם גולה לסמטריא".

הוא לא היה איש של בכי, ובכל זאת: תוך כדי שיחה עמו בענינים שאין להם עם בכי ולא כלום, והוא אף מחייך, ולפתע - מתפרץ ממנו בכי הנובע מתוך תוך עצמיות פנימיות נקודת הלב (כפי שהיה מדייק להתבטא, הרבי כתב: "תוך עצמיות פנימיות נקודת הלב" ואילו הוא הוסיף: "תוך תוך" וכו').

במו עיני ראיתי זאת. אני אמנם בעל התפעלות בטבעי, אך למרות זאת (...) אינני מתפעל מחיצוניות, כי אם רק מפנימיות. מדוע זה כך? - משום שהיו לי אבות. היה לי אב. אבי לא היה רק אבי כי אם גם רבי, ואני לא הייתי רק בנו כי אם גם חסידו. ראיתי אפוא כי מתפרץ ממנו בכי הנובע מתוך תוך עצמיות פנימיות נקודת הלב בלי שום הכנה - וכל זה משום שהיה בדוגמא שלמעלה, וכיוון שלמעלה היה אז זמן בכיה התפרץ אצלו הבכי. וזה כוונת המאמר: "כל מי שאינו בוכה כו' אין נשמתו שלימה", כלומר - כאשר הבכיה אינה מתפרצת מאליה.

- כל האמור היה "מאמר המוסגר", ועתה נחזור לעניננו.



כאשר הוא שובר - הוא שובר ח"ו את הגוף, וכאשר הגוף נשבר - הרי הוא שומע וקולט אותו יתברך בעצמו והוא עושה תשובה. אכן, הוא עצמו יתברך יכול להשפיע עליו, אך כאשר הוא שובר - לא טוב, וישמרנו הוא עצמו מכך. אבל הרי החסידים הם פקחים - יהיו החסידים מה שיהיו, אבל פקחים הנם - ולכן אינם ממתנינים שישברו אותם, חלילה, והם מקדימים לשבור הם את עצמם. לכן צריך האדם לשבור את גופו. כן דורש הקב"ה: כאשר אדם אוכל - לא יאכל "למלאות תאוות נפשו". זהו העיקר.

יש והוא שקוע בתפילתו בהתבוננות נעלית, של "לפני הצמצום", ולאחר התפילה הוא רואה פרוסה של עוגה והוא מתפעל ממנה ואוכלה כדי למלאות תאוות נפשו. למרות רצונו, הרי מה שנדרש ממנו הוא שכאשר הוא בא לאחר התפילה לאכול את פרוסת הלחם, או הלחמניה, או כל מה שיש לפניו, לא ירצה את המאכל לכשעצמו אלא כדי "לעבוד את ה' בכח האכילה ההיא".

ניצוצות

הרב משה שילת

שווה לכל נפש

כי ביום הזה יכפר עליכם

האם יש סיכוי לשינוי?

הרע, כיבוד הורים, דקדוק יתר בהלכות שבת - את ההתעוררות חייבים להכניס לתוך "כלים קטנים".
אנו חוששים לצמצם את ההתלהבות ולתרגם את האורות הגדולים לשפת הכלים הקטנים והיום-יומיים. כשהלב נפתח - אף אחד לא רוצה לזכור את ההתמודדות הקטנה; כשהרוח מתרוממת - כולנו מעדיפים להתרומם ולזנוח את היצר הטרדן למטה, על הארץ. אנחנו מעדיפים להישאר ב"מוחין דגדלות", אבל אז נוחתת המכה, בדיוק כמו בשנה שעברה. ללא צעדים מעשיים שיהיו כלים לאורות, התעוררות כללית לה' עלולה להתפוגג. כשננחת בחזרה על האדמה נגלה שצרות העין, התאוה והכעס עדיין לא עזבו אותנו. כשאנחנו הרגשנו מלאכים - הם ישבו בצד והמתינו בסבלנות. חובה עלינו לתרגם את ההתעוררות הענקית להחלטות ספציפיות, כך ייבנה גשר בין אור הימים הנוראים ובין ערפל ימי החולין.

"נוגע אל החומרות"

בנוסף, ראש השנה הוא אמנם הראש של השנה, אבל... גם השנה כולה משפיעה על מה שיקרה השנה... עלינו לעמול לאורך השנה כולה! ראש השנה ויום כיפור פותחים דף חדש ונקי, אבל על הדף הזה צריך לרשום משהו. לא בכל יום תהיה התעוררות הימים הנוראים, בעצם באף יום היא לא תהיה. מוכרחים להתייגע בכל יום ויום ולשנות את החומרות. ואז כשיגיעו הימים הנוראים ההתעוררות העצומה שבהם תיקלט בפנימיות שלנו.

"אבל בהעדר העבודה כל השנה, הנה בראש השנה ויום הכיפורים, הגם שמתעורר בנפשו, הרי זה רק כמו דבר בעתו, שהעת הוא להתפעל

בכל שנה כל אחד מאתנו מתנקה בימים הנוראים. זה תמיד קורה, ובכל זאת השינוי המהותי שציפינו לו בהמשך לניקיון ולהתעוררות של השנה שעברה לא תמיד הצליח. שוב אנחנו עורכים חשבון נפש על אותם הדברים, ושוב אנחנו מתמלאים בציפייה הפעם להשתנות באמת.

"נראה בחוש בכמה בני אדם בראש השנה ויום הכיפורים שמתפעלים מאוד בנפשם ואין זה פועל לשנות באמת דרכם והילוכם בכל השנה" (כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, קונטרס העבודה). אנו מתעוררים באמת, צר לנו על ריחוקנו מה' ואנו מקבלים על עצמנו את עול מלכותו יתברך, אבל עם הזמן אנחנו מוצאים את עצמנו חוזרים למידות הטבעיות והחומריות שלנו. "ונפלא הדבר ממש איך שאינו משתנה הטבע כלל לאחר ההתעוררות הזו". אז מה עושים?

כלים לאורות

הדבר הראשון הוא לעמול על הדברים בהם נכשלנו. לחזור בתשובה ולקבל החלטות טובות בתוך המקומות בהם היה לנו קשה. בעת ההתעוררות הגדולה עלינו למצוא זמן לחשוב על בעיות קטנות ומתמשכות שמציקות לנו במשך השנה, לא להתעלם מהן ולא לחשוש מלהתעסק אתן ולהתפלל עליהן. בשיאים של תקיעת השופר ותפילת נעילה יש להתכוון, לבקש, להתחנן ולעמול על חרטה וקבלה טובה בדבר אחד-שניים-שלושה שהכי מציקים לנו.

נכון שעיקר התשובה היא קבלת-עול כללית כלפי הקב"ה, אבל מוכרחים גם להתייחס לפרטים ולשרש לפחות תופעה שלילית אחת, ולקבל לפחות החלטה חיובית אחת ספציפית. תפילה במניין, לימוד יומי חוק בל יעבור, שמירת העיניים, לשון

לפועל. ועל כן, הגם שההתעוררות היא אמיתית בבחינת המקיף דנפש, אין זה נוגע אל החומריות לשנותה באמת" (שם).

ולהתעורר מצד הגילוי מלמעלה שמאיר על כל אחד ואחד מישראל, אבל הוא בבחינת 'מקיף' לבד, בלי הרגש בפנימיות ואמיתות, ולכן אין זה שייך

מה דרמטי כל כך ב"כל נדרי"?

יהודים הם חכמים והם אינם מתרגשים סתם כך. "כל נדרי" נאמר בהתעוררות עצומה בקהילות ישראל, ורבים מאוד שאינם שומרים תורה ומצוות במשך השנה, מגיעים לבית הכנסת לאומרו (וכן לתפילת נעילה). אין זאת, אלא שטמון בו משהו. הנשמה מרגישה ודוחפת את האדם לבוא לבית הכנסת בשעה הזו, ובבית הכנסת עצמו מרגישה הנשמה שמהו גדול מתרחש.

התרת הקשרים

"כל נדרי ואסרי ושבועי וחרמי וקונמי וקינوسی וכנוי" הם סוגים של קשרים מפוקפקים שהסתבכנו בהם במהלך השנה. נקשרנו, ברצוננו או בעל כורחנו, לדברים אסורים (אסור=קשור), הדברים האסורים קושרים אותנו. גם דברים מותרים שנראים 'ניטראליים', שאינם עבירה ואינם מצווה, מורידים אותנו למטה. אם לא נגייס אותם לעשייה לשם שמים, הם יגייסו אותנו אל שקיעה בגסות החומר. הקשרים האלה חונקים אותנו, אנחנו משתוקקים לברוח מהם אבל הם מחבקים אותנו ואוזקים אותנו אליהם. את הקשרים האלו אנחנו מתירים עכשיו, עם כניסת היום הקדוש, לכלל ישראל ולכל אדם בפרט. הפרימה היא לאט לאט, להתיר פקעת סבוכה צריך סבלנות.

"קישורים אלו נקראים 'סירכות', שהנפש מסתבכת בהם ועלידי זה אינה יכולה לעלות. והפרת נדרים ביום כיפור, היינו, שעלידי התשובה נמשך בחינת הפרת וביטול הקשרים וגילוי האהבה רבה שבנפש" (כ"ק אדמו"ר הזקן).

על תהליך ההתרה הזה חוזרים פעם ועוד פעם. מדובר כאן בתהליך נפשי, ומוכרחים אנו לוודא שלא שכחנו אף אחד מאחור, שלא הותרנו סיבך אחד על כנו.

לאחר ההתרה הגדולה, וכשספרי התורה בידינו, מכריזים אנו בקול גדול ונורא עם תחילתו של היום הקדוש: "ונסלח לכל עדת בני ישראל!"

יום כיפור מכונה בין השאר "יום שנתחייב בחמש תפילות". מבואר בספרי חסידות שבכל אחת מחמש התפילות, שהן למעשה כל עבודת היום, מאירה הבחינה ה"חמישית" שהיא הבחינה המיוחדת ליום כיפור.

התפילה היא החיבור שלנו לה', וביום הקדוש מאירים כל חמשת סוגי החיבור שלנו לה'. אפילו החיבור החמישי, הנעלם מתודעתנו במשך ימי השנה, בחינת ה"יחידה", מתגלה ביום הזה.

בכל השנה אנו עובדים עם כוחותינו הגלויים - "נפש", "רוח" ו"נשמה". אלו הם כוחות המעשה, המידות - הרגשות, והמוחין - השכל. המדרגה הרביעית, הנקראת בשם "חיה", היא כוח "מקיף" ועליון, וגם היא יכולה להתגלות בחיי היום-יום, בעיקר בתפילות שמונה-עשרה. אבל בחינת ה"יחידה" היא מכוסה - פעילה מאוד אך גם נסתרת מאוד - וההתגלות שלה היא "אחת בשנה", ביום הכיפורים. עיקרה של ההתגלות הוא בשעת הנעילה - התפילה החמישית, אבל הארתה מורגשת במשך היום כולו מפני שכל תפילה בו קשורה לכל חמש הדרגות.

לחמשת הגילויים המופלאים עלינו להכין כלים. כנגד חמש הדרגות וחמש התפילות, אנו מתענים בחמישה בעיניניים שמזככים את הכלים שלנו. גם הכהן הגדול היה טובל חמש טבילות, חמש פעמים הוא טיהר את עצמו כהכנה לקבלת האורות השמימיים של היום הקדוש.

מה ההתרגשות?

השיא מתרחש בתפילת הנעילה, ומעין תחושת נעילה מורגשת גם בפתיחת היום, בשעת "כל נדרי".

מה יש ב"כל נדרי" שגורם לכל יהודי להתעורר כל-כך? מה דרמטי כל כך בהתרת נדרים, קונמות, שבועות וקנסות? ומדוע אומרים זאת שלוש פעמים, ולאט כל כך?

יום התענוג

הרמב"ם שכותב שעיצומו של יום מכפר אף שפוסק כרבנן). שני הדברים נכונים: מצד אחד אנחנו חייבים להיות 'כלים' לאור הגדול של יום זה, וזאת על-ידי חזרתנו בתשובה, בלעדיה אנחנו לא נותנים לשום אור אלוקי להתגלות בנו. מצד שני, האור עצמו שמתגלה ביום זה מבהיק בתוקף עצום, בעוצמה רבה לאין-ערוך מכל מעשה שלנו.

המצוות שלנו יוצרות אור עצום בעולם, אורות התשובה עצומים עוד יותר, מכיוון שהם מצליחים להפוך חטא מר למתוק ומראים שיש לנו קשר פנימי עם ה' ובכוחנו לנקות את הפגמים. אבל אור יום הכיפורים מאיר עוד יותר גבוה, משהו אחר, משהו שלא קשור למעשינו ולא תלוי בהם אלא לעיצומו של יום זה - "עיצומו של יום מכפר". ביחס לאור זה מלכתחילה לא שייך שום פגם, אבל גם בשביל האור הזה צריך להתנקות, כי הלכלוך לא מאפשר לשום אור להתגלות אצלנו.

ננעלים ביחד

בסופו של יום אנו מגיעים לתפילה החמישית, תפילת נעילה. בתפילה זו עם ישראל בדרגת הקדושה העליונה ביותר, אין יהודי ללא הרהור תשובה.

בחסידות מפורש כי הדרגה הגבוהה ביותר בנשמה - דרגת ה"יחידה" - מתגלה בתפילה זו. כשמתגלית ה"יחידה", "חבוקה ודבוקה בך, יחידה לייחדך" (מתוך ההושענות), אז אין מקום לשום דבר אחר, "אין עוד מלבדו" והדבקות היא בשיאה.

אנחנו רגילים לפרש את השם "נעילה", שהנה הנה ננעלים שערי שמים, ועלינו לעשות כל מאמץ שלא להישאר בחוץ ח"ו... אבל הרבי זי"ע מפרש ההפך - כולנו נעולים בפנים! עכשיו אין שום דבר בעולם חוץ מה' וישראל עמו:

"התוכן הפנימי של תפילת 'נעילה' הוא, שבתפילה זו בני ישראל ננעלים יחד עם הקדוש ברוך הוא. נועלים את כל השערים ולא מתירים לאף אחד להיכנס. גם הנבראים העליונים כמלאכים אינם מורשים להיכנס. רק ישראל ומלאכא בלחודוהי".

לא נכון להגדיר את יום כיפור כיום של עינויים. ההפך בדיוק. בספרי פנימיות התורה הוא מתואר כיום של תענוג. אחרי הניקיון היסודי של ימי הסליחות, קבלת עול מלכות שמים, ביגיעת עבד, של ראש השנה ועבודת עשרת ימי תשובה, מגיע היום הקדוש בו כולנו נטהרים. "לפני ה' תטהרו".

אנחנו מתוודים על החטאים ביום כיפור בעיקר כדי שבניקיון הגדול והיסודי שעושה לנו ה' ביום הזה, לא יישאר מקום אחד שלא יקבל זרם של מים מטהרים ויישאר חלילה לא נקי. אבל אין הכוונה שחייבנו עד היום בשביל לחזור בתשובה, את כל מה שתלוי בנו כמובן עשינו קודם, עוד לפני יום הדין של ראש השנה ובוודאי שלפני הניקיון של יום כיפור. הניקיון הזה בא מה' אחרי שעשינו כל שביכולתנו.

חמשת העינויים של יום זה אינם לשם עינוי אלא לשם התעלות. איסור האכילה ביום זה נובע מהתגלות ה' והעלאתו אותנו לדרגה רוחנית חד-פעמית, "אחת בשנה". מה ששייך בימים רגילים לצדיקים גדולים ויחידים סגולה - להתענג על ה' ממש - הופך ביום הזה לנגיש לכל אחד.

ביום כיפור אף אחד 'לא זוכר' לאכול ולשתות. מבואר בספרים שיש גם עניין "לחיותם ברעב", כלומר שהרעב עצמו הופך להיות חיות הגוף ושמחתו.

עיצומו של יום

ואם חלילה לפני יום כיפור לא חזרנו בתשובה, או שלא חזרנו בכל כוחנו ממש, אז יום כיפור הוא בהחלט הזמן המתאים לזה.

בגמרא מובאת מחלוקת שנראית 'מוזרה' - האם נדרש לחזור בתשובה ביום כיפור כדי לזכות בכפרת עוונות. לדעת רבנן "אין יום הכיפורים מכפר אלא על השבים", ואילו לדעת רבי, בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה, "עיצומו של יום מכפר". די בכך שאדם צם ביום זה ולא עושה עבירות ביום זה.

האמת היא שגם לדעת רבנן שמחייבים תשובה, למעשה "עיצומו של יום מכפר" (והראיה מדברי

יש מקום לכולם

מכוונת לתמצית הנשמה, לנקודת ההתקשרות העמוקה ביותר.

מעניין: בחנוכת המשכן נכנסו נדב ואביהוא לקודש עם אש והתכוונו להקטיר קטורת. מבואר על כך שהם עשו זאת מתוך דבקות. הפריע להם שהמשכן נחנך רק בקרבנות שעל המזבח החיצוני. היתה חסרה להם האחדות הגמורה של הקטורת. אבל טרם הגיעה העת לכך, ולכן הייתה זו "אש זרה".

הטמא והלא נעים

אחד התפקידים המרכזיים של הקרבנות הוא כפרה, ובכל זאת הקרבן עצמו תמיד בא מבהמות ועופות טהורים, כי יש כפרה לחטאים, אבל הם עצמם לא הופכים להיות חלק מן הקודש. הקטורת היא שונה. אחד מסממניה, ה"מור", הוא מדם של חיה טמאה. ובנוסף, אף שהקטורת מעלה ריחות עדינים ונעימים, יש בה גם ה"חלבנה" שהיא בעלת ריח רע. בלי מור וחלבנה אין קטורת, ויש בכך אמירה עמוקה: דווקא בכניסה פנימה למקום הגבוה ביותר יש אפשרות לתקן ולהעלות אף את השפל, הטמא והבלתי נעים ביותר. ביום כיפור אנחנו מנקים את עצמנו מכל חטאינו עד שמתוך דבקות ו'תשובה עילאה' הזדונויות הופכות לזכויות.

על פי פנימיות התורה ענן הקטורת של יום הכיפורים הופך לענני הכבוד של הסכך של סוכות. אם ביום הכיפורים הענן נמצא בקודש הקודשים פנימה ומעלה את נשמות בני ישראל אל ה', בסוכות הוא יורד עד אלינו, מכסה את גופנו ומעשינו הגופניים כאכילה ושתייה בסוכה.

גם בסוכות המושפע מענן הקטורת, מדגישים חז"ל שגם הרשעים בפנים - "ראויים כל ישראל לישיב בסוכה אחת", וללא הערבה - המקבילה ליהודים חסרי הטעם והריח - לא נוכל ליטול את הלולב והאתרוג. הקשר הפנימי עם ה' נותן מקום לכולם. גם מי שבחיצוניות נראה רחוק, בפנימיות הוא קרוב. קרוב מאוד.

יש לנו עסק עם עננים. בכניסת הכהן הגדול אחת בשנה לקודש הקודשים, ביום הכיפורים, הוא מקטיר קטורת. "וכסה ענן הקטורת את הכפורת", זוהי העבודה המיוחדת ביותר של היום. הכהן הגדול לא יוצא לפני שהבית כולו מתמלא בענן עשן הקדוש של הקטורת.

עבודת הקטורת של יום כיפור היא השיא, אבל רוב עבודת המקדש לאורך השנה כולה, וגם ביום הכיפורים, היא עבודת הקרבנות. "קרבן" מלשון קירוב, הקרבנות מקרבים אותנו לה' יתברך. אנחנו מזככים את הבהמיות ומעלים אותה לה' וכך מתקרבים. אבל עם כל המעלה שבהתקרבות, ההתקרבות מראה שאנחנו בעצם נפרדים, אנחנו צריכים להתקרב ולהקריב.

להתקרב או להתאחד

הקטורת מעלה אותנו לרמת דבקות שונה לחלוטין. הקטורת היא חיבור, דבקות והתאחדות עם ה', המילה "קטר" בארמית פירושה קשר. כפי שאמר רבי שמעון בר יוחאי (אדרא זוטא) "בחד קטירא אתקטרנא ביה בקודשא בריך הוא, ביה אחידא" (בקשר אחד התקשרתי בו בקדוש ברוך הוא, בו נשמתי אחוזה).

לעומת בהמה שצריך לשחוט, לפרק ולהקריב, הקטורת העדינה מעלה ריח טוב, ריח הנשמה.

בעוד הקרבנות עולים על המזבח החיצון, הקטורת עולה בכל יום על המזבח הפנימי, הרומז לפנימיות הלב - אותו חלק ש"חבוקה ודבוקה בכך, יחידה ליחדך". בעוד פעולות השחיטה והעלאת האברים באש נעשות ברעש והמולה, כמו אש לוהטת ומורגשת, הרי שהקטורת הפנימית איננה גלויה לרבים והיא עולה בדממה של התאחדות, בדבקות שאינה מוחצנת.

הקטורת קשורה ל"רעותא דליבא" (רצון הלב). ביום הכיפורים מגיעה הקטורת של הקטורת, "דקה מן הדקה", לפני ולפנים - בקודש הקודשים, והיא

תשובה לחצאין

שאלה:

את ישראל". מה כוונת הדברים? מבואר על כך ברי"ף על עין יעקב, שטהרתו של הקב"ה היא בדוגמת מקווה: בדיני מקווה אנו מוצאים שאדם יכול להיטהר מטומאה אחת על ידי הטבילה אף שעודנו טמא בטומאה אחרת (שלא ניתן להיטהר ממנה בטבילה), וכך גם הקב"ה מטהר את האדם מאותו הדבר שעליו הוא שב בתשובה, אף שישנם מעשים אחרים שמהם טרם נטהר.

הוסיף והעיר על כך ב"ליקוטי שיחות", שזהו דיוק הלשון "מה המקוה מטהר את הטמאים", כלומר, כשם שהמקווה מטהר אף את אלה שנשארים טמאים (מטומאה אחרת) גם לאחר הטבילה - "אף הקב"ה מטהר (באופן זה) את ישראל!"

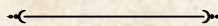
אלא שטענה זו איננה לפי שורת הדין, שכן, כאמור, התשובה הנדרשת מהאדם היא קבלה שלימה של עול מלכותו יתברך. על כן אומר רבי רבי עקיבא: אשריכם ישראל! אשריכם שהקב"ה הוא המטהר אתכם, וטהרתו כטהרת המקווה, והוא ממציא לכם מחילה וסליחה וכפרה אפילו לאחר תשובה חלקית בלבד, ו"מצוה גוררת מצוה" - תשובה זו תביא סוף סוף את האדם לתשובה שלימה ולקבלה מלאה של עול מלכותו יתברך.

בפרק הראשון של איגרת התשובה קובע בעל התניא כי גדרה של מצוות התשובה היא "שיגמור בלבו בלב ששלם... ולא יעבור עוד מצוות המלך ח"ו, הן במצוות עשה הן במצוות לא תעשה". לכאורה הדברים מעמידים קושי בפני המבקש לשוב אל ה', שנדרש לקבל על עצמו בבת אחת לא לעבור על אף אחד ממצוות המלך. האם אין תשובה לחצאין?

תשובה:

אכן, מאחר שהחיסרון המהותי שבעבירה אינו פרט זה או אחר אלא עצם המרידה במלך, לכן גדרה של התשובה כפי שהוא מתבאר באיגרת התשובה הוא קבלת מלכותו של הקב"ה בשלמות.

עם זאת, אף שזאת דרך התשובה המתבקשת מהאדם, מצינו שהקב"ה אכן מקבל מהאדם גם תשובה חלקית ולא מלאה (וכדלקמן), אלא שזהו חסד מיוחד מאת ה' שלא על פי שורת הדין. הכוונה היא לדבריו המפורסמים של רבי עקיבא בסיום מסכת יומא: "אשריכם ישראל! לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים... ואומר: מקוה ישראל ה', מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר



עשה ולא תעשה - השווה והשונה

שאלה:

שהיה אמור לרדת לעולם על ידי המצוה (שאותו בלאו הכי התשובה אינה משלימה).

לעומת זאת, במקומות אחרים מבואר שביטול מצוות עשה אף הוא יוצר פגם רוחני, וכמו בדוגמא המובאת להלן פרק ז: "המבטל קריאת שמע פוגם באות יו"ד". כיצד ניתן ליישב סתירה זו?

בפתיחת איגרת התשובה מפרש בעל התניא את דברי הברייתא "עבר על מצות עשה ושב - אינו זז משם עד שמוחלין לו", ומבאר שהתשובה על ביטול מצוות עשה קלה יותר, מאחר שביטול המצוה אינו יוצר פגם בנפש (כמו בעת עבירה על מצוות לא-תעשה), אלא רק מחסיר את האור

"לב לדעת" חנה תכנית לימוד יסודית בספר התניא, הכוללת מבחנים תקופתיים ושיעורי עיון וסיכום. במסגרת התכנית מתקיים מענה טלפוני לשאלות הלומדים בבירור כוונת דברי בעל התניא בספרו, ומשמעותם של דברים בעבודת ה'.

תשובה:

להבנה שלימה של הדברים יש להבהיר תחילה היטב את ההבדל בין מצוות עשה למצוות לא-תעשה מבחינת השפעתן הרוחנית:

כידוע, תרי"ג המצוות מתחלקות לרמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא-תעשה, באופן המקביל למניין איבריו של אדם - רמ"ח איברים ושס"ה גידים. מדוע מצוות עשה הן כנגד האיברים, ומצוות לא-תעשה - כנגד הגידים? משום שהפעולה הרוחנית של מצוות עשה משולה לפעולת האיברים בגוף, ואילו של מצוות לא-תעשה - לפעולת הגידים.

תפקידם של איברי הגוף הוא - 'להמשיך את אור הנפש', כלומר לבטא ולהביא לידי גילוי את הכוחות הקיימים בנפש. לשם דוגמא: בנפש האדם ישנם כוחות של ראייה ושמיעה (שהרי מובן שלא הגוף הוא הרואה והשומע אלא הנפש), אך כדי שכוח זה 'יומשך' ויתגלה בפועל בגוף האדם, יש צורך בעין ובאוזן בריאות ומתפקדות. ללא האיבר המתאים, הכוח יישאר חבוי וגנוז בנפש ולא יומשך ויתגלה בפועל.

הגידים, לעומת זאת, אינם ממשיכים את עצמם. תפקידם הוא רק לאפשר 'מעבר' לאור והחיות הנמשכים מן הנפש אל אברי הגוף (באמצעות "הדם הוא הנפש") ללא תקלות וללא חסימות.

היחס שבין האיברים והגידים לאור הנפש הוא אפוא משל לפעולה השונה של שני סוגי המצוות ביחס להמשכת האור האלקי: רמ"ח מצוות עשה הן כל אותן פעולות שממשיכות ומביאות לעולם אור ושפע אלקי חדש - על כן הן מכוונות כנגד רמ"ח האיברים, שתפקידם הוא עצם המשכת האור. לעומתן, שס"ה מצוות עשה הן כל אותן פעולות שיש להימנע מלעשותן על מנת שלא ייווצר 'פגם', "והוא מלשון פגימת הסכין" (להלן פ"ה), כלומר חסימה ועצירה בקשר ובחיבור בין הנשמה לבוראה, שאינן

מאפשרות לאור האלקי להימשך מטה, על כן הן כנגד שס"ה הגידים, שתכליתם לאפשר את המשכת האור ללא חסימה והפרעה.

לאור דברים אלו מובן כי בביטול מצוות עשה אכן לא נוצרת 'פגימה' וחסימה שיש לתקן ולהסיר, כמו במצוות לא-תעשה שנמשלו לגידים, אלא רק נמנעת לפי שעה המשכת האור, ולכן התשובה עליהן קלה יותר (ומכל מקום, מה שנעדר - נעדר).

אולם, כל האמור לעיל הוא במבט כללי, אך אם נרד לפרטי הדברים נמצא עניין של 'המשכה' גם במצוות לא-תעשה, ומאידך - עניין של פגם בביטול מצוות עשה.

מצאנו (קידושין לט, ב) שמי שהזדמנה לידו עבירה והוא נמנע ממנה, "נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה". ולכאורה, על מה השכר? הרי לא אירע שום דבר מיוחד מלבד מניעת הפגם, שהיה נמנע גם אלמלא נזדמנה העבירה לאותו אדם! אין זאת אלא שכיוון שהאדם התגבר ועשה מאמץ מיוחד לעשות את רצון ה', הוא ממשיך בכך אור עליון בדומה למצוות עשה, ועל כן "נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה".

מאידך, כאשר הקב"ה מצווה את האדם לקיים מצוות עשה והוא נמנע מכך, אין כאן רק החסרת אור שהיה יכול לרדת לעולם, אלא יש כאן מרידה בציוויו של מלך מלכי המלכים. הקב"ה גזר, והאדם לא קיים את גזירתו ועבר על רצונו. לכן הדבר אכן יוצר 'פגם', פגימה ועיכוב בקשר בינו לבין בוראו. זהו אפוא ההסבר למבואר להלן שביטול מצוות עשה גורם פגם למעלה.

נוכל לסכם, אפוא, שהדברים המבוארים בתחילת איגרת התשובה בדבר ההבדל בין מצוות עשה למצוות לא-תעשה אמורים באופן כללי, אולם במבט פרטני יותר אנו מוצאים גם במצוות עשה את תכונתן של מצוות לא-תעשה ולהפך, כאשר התבארו הדברים לעיל בארוכה.

072-2219050

המענה הטלפוני פועל בימים א"ה
בין השעות 13:30-15:30
ובין השעות 21:30-23:00



תפארת שמשון

המבחן

על

אגרת התשובה

המבחן יתקיים באופן דיגיטלי ב-2 מועדים לבחירתכם:

• יום חמישי ו' תשרי, בין השעות: 19:30-21:30

• מוצאי שבת שובה, בין השעות: 20:30-23:00

איך נבחנים?



נכנסים לאזור האישי
לב לדעת lladaat.co.il

הכניסה באמצעות שם משתמש וסיסמה
(מספר הטלפון ומספר זהות)



מחייגים לטלפון
מספר 08-9786892
הכניסה באמצעות מספר זהות

או

המבחן יתקיים על אגרת התשובה עם הביאור, ללא ההערות וההספות

כרטיסי 'לב לדעת' טעונים במלגות יחולקו לאחר המבחן
באמצעות הדואר והנציגים

ש"ת עם רבני 'לב לדעת': 072-2219050

שלוחה 2, בימים א-ה, בין השעות 13:30-15:30, 21:30-23:00

לפרטים ויצירת קשר: 072-2219050

מענה אנושי בשלוחה 5, בימים א-ה, בין השעות 13:00-15:30

מייל: lladaat@gmail.com



שימו לב!

הרישום לתוכנית הלימוד בשער היחוד והאמונה
נמשך עד ט"ו חשון תשפ"א
המבחן יתקיים בעז"ה בחודש כסלו